

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та психології дошкільної освіти**

**Виховання звуко-та слововимови в дітей раннього віку
засобами дидактичних ігор і вправ**

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, групи 617
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Валентина Ілащук Володимирівна
Керівник: доктор педагогічних наук,
професор **Олійник М.І.**

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри № _____
від «____» _____ 2022 р.
зав. кафедри _____ проф. Олійник М. І.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЗВУКО-ТА СЛОВОВИМОВИ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР І ВПРАВ.....	10
1.1.Сутність і структура процесу виховання звуко- та слововимови в дітей раннього.....	17
1.2.Особливості виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку.....	19
1.3.Потенціал дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку.....	21
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ ЗВУКО- ТА СЛОВОВИМОВИ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР І ВПРАВ.....	27
2.1. Критерії, показники та результати діагностики рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку.....	27
2.2.Авторська експериментальна програма «Звуки і слово народиться мова» із виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.....	41
2.3. Рекомендації педагогам ЗДО із виховання правильної звуко- та слововимови в дітей 2-3 років засобами дидактичних ігор і вправ.....	60
Висновки до другого розділу.....	64
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

АНОТАЦІЯ

Глащук В.В. **Виховання звуко-та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.-** Магістерська робота

Мовленнєве спілкування дитини неможливе без практичного використання засобів рідної мови, до яких входять фонетичні, лексичні, граматичні та інші аспекти. Все це входить в поняття «звуко- та слововимова». Адже успішне володіння звуко- та слововимовою, які вважаються основою оволодіння мовою, підвищує здатність до орієнтування дітей у складних співвідношеннях граматичних форм, забезпечує освоєння морфологічної системи мови.

Виховання звуко- та слововимови найбільш доцільне із раннього віку життя дитини (2-3 роки), адже в цьому віковому періоді в дітей формуються навички фонетичного слуху, тонкі та диференційовані звукові образи звуків і слів. Дитина виявляє пильну увагу до звукової сторони мовлення, починає усвідомлювати норми звуко- та слововимови, піклуватися про їх правильність. Саме ці характеристики притаманні дітям раннього віку. Проте, до кінця цього періоду дитина повинна повною мірою оволодіти звуковою культурою мовлення і повинна вимовляти шиплячі, свистячі, сонорні, мати чітку вимову, правильну дикцію, володіти навичками правильного фонаційного дихання та ін.

Тому в контексті виховання звуко- та слововимови в дітей 2-3 років, доцільно застосовувати ті засоби, які мають особливу ефективність у розвитку врахування вікових особливостей дітей, які сприятимуть ефективності засвоєння правильності звуковимови, дикції, дихання, темпу мовлення дитини.

Ключові слова: мовленнєве спілкування, фонетичний слух, образи звуків, фонаційне дихання, звукова культура, звуко- та слововимова.

ANNOTATION

Ilashchuk V. Education of sound and word pronunciation in young children by means of didactic games and exercises. - Master's thesis

A child's speech communication is impossible without the practical use of native language tools, which include phonetic, lexical, grammatical and other aspects. All this is included in the concept of "sound and word pronunciation". After all, successful mastery of sound and word pronunciation, which are considered the basis of language acquisition, increases children's ability to orientate in complex relationships of grammatical forms, ensures mastery of the morphological system of the language.

The education of sound and word pronunciation is most expedient from the early age of a child's life (2-3 years), because in this age period children develop phonetic hearing skills, subtle and differentiated sound images of sounds and words. The child shows close attention to the sound side of speech, begins to realize the norms of sound and word pronunciation, to take care of their correctness. These characteristics are characteristic of young children. However, by the end of this period, the child must fully master the sound culture of speech and must pronounce hissing, whistling, sonorous sounds, have clear pronunciation, correct diction, possess the skills of correct phonation breathing, etc.

Therefore, in the context of education of sound and word pronunciation in 2-3-year-old children, it is advisable to use those tools that are particularly effective in the development of taking into account the age characteristics of children, which will contribute to the effectiveness of learning the correctness of sound and speech, diction, breathing, and the pace of speech of the child.

Key words: speech communication, phonetic hearing, images of sounds, phonation breathing, sound culture, sound and word pronunciation

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повноцінне мовленнєве спілкування дитини неможливе без практичного використання засобів рідної мови, до яких входять фонетичні, лексичні, граматичні та інші аспекти. Все це входить в поняття «звуко- та слововимова». Адже успішне володіння звуко- та слововимовою, які вважаються основою оволодіння мовою, підвищує здатність до орієнтування дітей у складних співвідношеннях граматичних форм, забезпечує освоєння морфологічної системи мови.

Основні програмові вимоги із розвитку звукової культури мовлення в дітей раннього віку визначені в таких нормативних документах, як: «Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)», освітніх програмах «Дитина», «Дитина у дошкільні роки», «Українське дошкілля» та ін. У них чітко означено основні завдання та напрями із виховання звукової культури мовлення дітей раннього віку, які передбачають правильну вимову звуків та слів рідної мови, вміння правильно інтонувати, використовувати доцільні засоби емоційної виразності мови.

Виховання звуко- та слововимови найбільш доцільне із раннього віку життя дитини (2-3 роки), адже в цьому віковому періоді в дітей формуються навички фонетичного слуху, тонкі та диференційовані звукові образи звуків і слів. Дитина виявляє пильну увагу до звукової сторони мовлення, починає усвідомлювати норми звуко- та слововимови, піклуватися про їх правильність. Саме ці характеристики притаманні дітям раннього віку. Проте, до кінця цього періоду дитина повинна повною мірою оволодіти звуковою культурою мовлення і повинна вимовляти шиплячі, свистячі, сонорні, мати чітку вимову, правильну дикцію, володіти навичками правильного фонаційного дихання та ін.

Тому в контексті виховання звуко- та слововимови в дітей 2-3 років, доцільно застосовувати ті засоби, які мають особливу ефективність у розвитку

врахування вікових особливостей дітей, які сприятимуть ефективності засвоєння правильності звуковимови, дикції, дихання, темпу мовлення дитини. Саме до них відносяться спеціально підібрані дидактичні ігри та вправи. Адже, як відомо, завдання, яке подається в ігровій формі, має неоціненне значення у контексті навчання, виховання та розвитку дітей різних вікових груп. Вправи також завдяки своєму цікавому змісту та завданням спонукають дітей до роздумів, вияву наполегливості, самостійності, активізують пізнавальну активність дітей.

Теоретичні та методичні засади виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку обґрунтовано такими вченими, як: А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, В. Сухомлинський, М. Монтесорі, Л. Доман, Л. Калмикова, К. Крутій, Т. Поніманська, М. Федорова, Л. Артемова, Л. Олійник, Л. Артемова, І. Лапшина та ін.

Можливості дидактичних ігор та вправ у вихованні в дітей раннього віку правильної звуко-та слововимови визначені в працях Р. Жуковської, Т. Іщенко, К. Крутій, І. Коновальчука, Н. Луцан, Т. Піроженко, Є. Сухенко та ін.

Однак у дослідженнях недостатньо розкрито організаційно-педагогічні умови реалізації потенціалу дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку, що обумовлює необхідність подальших наукових пошуків.

Проблеми в практиці роботи вихователів ЗДО пояснюється цілою низкою причин:

- низький рівень методичного забезпечення з виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ;
- вимоги програм до розвитку звуко- та слововимови дітей раннього віку та невідповідність рівня розвитку дітей цим вимогам.

Актуальність проблеми, її соціальна значущість, недостатня розробленість як в теоретичному і практичному аспектах зумовили вибір теми магістерського дослідження: «Виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Об'єкт дослідження – процес виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Предмет дослідження – потенціал дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методичні засади виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ;
2. Обґрунтувати потенціал дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку;
3. Визначити критерії, показники та провести діагностику рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку.
4. Розробити та експериментально перевірити авторську програму виховання звуко- та слововимови і дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Гіпотеза дослідження: використання дидактичних ігор і вправ підвищує ефективність виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку, оскільки забезпечується можливість:

- врахування вікових, індивідуальних особливостей та наявного рівня розвитку звуко- та слововимови в дітей раннього віку.
- розвитку фонематичного слуху та мовного апарату дітей.

- органічного поєднання ігрової та мовленнєвої діяльності дітей.
- комплексного виховання в дітей всіх складових звуко- та слововимови.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, систематизація, моделювання, що дало змогу розкрити стан розробки проблеми дослідження, її актуальність, уточнити сутність та структуру звуко- та слововимови в дітей раннього віку, проаналізувати та узагальнити основні теоретичні положення; *емпіричні* – цілеспрямоване педагогічне спостереження, бесіда для збору фактичного матеріалу, виявлення наявного стану та проблем у процесі виховання звуко- та слововимови в дітей 2-3 років; педагогічний експеримент; методи кількісної, якісної обробки та інтерпретації експериментальних даних.

До діагностичних методик увійшли: для визначення в дітей рівня вихованості звуко- та слововимови: когнітивного компоненту використано методику «Плесни в долоні» (П. Дуда); для вивчення емоційного – методика «Лісова пригода» (Дайнеко); для діагностики поведінкового – методика «Чи правильно сказав Чебирайко?» (П. Юрчук); для дослідження соціально-мотиваційного компоненту – метод спостереження за діяльністю дітей на заняттях із використанням таких завдань: «Знайди зайве слово» та «Будь уважним» (М. Стадник).

Теоретичне значення: уточнено сутність понять: «звуко- та слововимова дітей раннього віку», «дидактичні ігри», «дидактичні вправи»; проаналізовано особливості розвитку звуко- та слововимови в дітей 2-3 років; визначено педагогічний потенціал дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку; розроблено критерії, показники та дана якісна характеристика рівням вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку;

Практичне значення роботи: полягає в розробці авторської програми «Звуки і слово народиться мова», яка спрямована на виховання звуко- та

слововимови в дітей раннього віку; Проведена діагностика рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку, що дозволила виявити наявні проблеми цього процесу; Розроблено ігрові заняття, дидактичні ігри і вправи, для використання на заняттях з дітьми; Запропоновано методичні поради вихователям та батькам щодо виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерське дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича “Професійна підготовка педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти в контексті євроінтеграційних процесів” (номер державної реєстрації 0121U110897).

Тему магістерської роботи затверджено на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Протокол № 3 від 05 жовтня 2021 року).

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося з дітьми раннього віку ЦРД №5 м. Чернівці упродовж 2021-2022 рр. Вибірка склала 39 осіб (по 19 дітей у ЕГ та 20 дитина у КГ).

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст склав 65 сторінки. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінок. Робота містить 7 рисунків, 9 таблиць. Додатки розміщені на сторінках: 75-93

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЗВУКО- ТА СЛОВОВИМОВИ В ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР І ВПРАВ

1.1. Сутність і структура процесу виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку

Важливо розуміти особливе значення мовлення у загальному розвитку дітей раннього віку. Порівнюючи всі інші вікові етапи саме в цей час закладається основа для будь-яких знань, умінь, навичок. Під час навчання дітей звуко- та слововимови, велику увагу відіграє саме фонематичний слух. Дітям слід розуміти сенс слова і його значення, працювати з ним, як з одним цілим.

Невід'ємну роль для дітей цього віку також має гра. Саме під час гри підвищується ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу.

Зважаючи на активний розвиток всіх складових звуко- та слововимови в дітей раннього віку (фонематичного слуху, фонетично правильної вимови звуків та слів),

Завдання і зміст роботи з виховання звукової культури мовлення дитини 2-3 років викладено у програмі «Українське дошкілля», які передбачають:

1. Розвиток мовленнєвого дихання та фонематичного сприймання звуків мови.
2. Вдосконалення моторики артикуляційного апарату дитини.
3. Розвиток інтонаційної виразності мовлення: силу голосу, темп.
4. Ознайомлення із звукобудовою слів, а також склади слова.
5. Розрізнення дітьми понять: «слово» і «звук», а також розрізняти тверді, м'які, приголосні та голосні звуки.

За Базовим компонентом дошкільної освіти (нова редакція) виховання звуко- та слововимови в дітей 2-3 років найбільш доцільно реалізувати у

навчально-мовленнєвій і художньо-мовленнєвій діяльності. Згідно з зазначеним документом, звукова культура мовлення дитини раннього віку передбачає наступні напрями діяльності та зміст роботи з дітьми:

1. Орфоепічна правильність мовлення: вимова усіх звуків рідної мови згідно з орфоепічними нормами.

2. Фонематичний слух, що дає можливість диференціювати фонемі. Інтонаційні засоби виразності мовлення.

3. Звуковий аналіз мовлення. Усвідомлення звукового складу мовлення.

Згідно програми «Українське дошкілля» в дітей раннього віку має сформуватися наступні вміння зі звукової культури мовлення:

1. Оволодіння чіткою вимовою всіх звуків рідної мови і звукосполучень відповідно до орфоепічних норм.

2. Характеризуватися розвиненим фонематичним слухом, що сприяє вмінню дітей диференціювати фонемі.

3. Оволодіння мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів.

4. Здатність усвідомлювати звуковий склад рідної мови [60].

У програмі «Дитина» (розвиток дітей від 2 до 7 років), звукова культура мовлення в дітей раннього віку передбачає такі обов'язкові результати:

1. Дитина правильно й чітко вимовляє всі звуки рідної мови.

2. Має добре розвинений фонематичний слух.

3. Диференціює близькі і схожі звуки у словах [16, с. 78].

Враховуючи анатомо-фізіологічні та психічні особливості дітей раннього віку, які впливають на виховання звукової культури мовлення в дітей (малорозвинена моторика мовленнєво-рухового апарату, неглибоке уривчасте дихання, недостатньо добре розвинене слухове сприймання, легка збудливість, слабка і нестійка увага, емоційність, швидка втомлюваність, яскраво виражене наслідування мовлення), можна визначити загальні

особливості звуковимови. Для дітей цього віку притаманно, нечітке й невиразне мовлення, тихий голос, неправильне дихання, неправильна вимова звуків і слів при малій рухливості зубів і губ.

Для того, щоб визначити сутність та зміст поняття «звуко- та слововимова в дітей раннього віку», проаналізуємо його тлумачення в працях провідних науковців з дошкільної лінгводидактики.

А. Богуш звукову культуру мовлення розглядає як складову загальної культури мовлення людини. Вона наголошує, що розвиток в дітей звукової культури мовлення здійснюється саме з раннього віку [6, с. 20].

У дослідженнях Н. Гавриш [12] та І. Дичківської [15] звуко- та слововимова має відповідність із поняттям «фонетична компетенція дошкільника». Фонетична компетенція – це правильна вимова всіх звуків, сполучень звуків відповідно до норм орфоєпії, наголосів; добре розвинений фонематичний слух, що дає змогу класифікувати фонемі; оволодіти інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, сила голосу, логічні наголоси тощо) [12, с. 12].

Виховання звукової культури мовлення є невід'ємною частиною мовленнєвої культури дітей та включає такі основні завдання: виховання фонематичного слуху слухової уваги; формування звуковимови, розвиток артикуляційного апарату, робота над мовним диханням, над дикцією, темпом, вміння користуватися голосом виховування інтонаційної виразності мови, тобто вміння повно виражати думки, почуття, настрої та допомагають в цьому паузи, мелодики наголосу, темпу, ритму рідної мови.

До складових структури звуко- та слововимови в дітей відносять: фонематичний слух, мовленнєве дихання, дикцію, силу голосу, висоту, голосу і тд.

Фонематичний слух дає змогу дітям розуміти смисл слова і його значення, працювати з ним, як із комплексом звуків, тобто формальними

одинацями. Проте відрізнити звуки у слові їм дається нелегко через первинність завдання, до того ж, діти не володіють необхідними для цього знаннями [12, с. 13].

Як зазначають дослідники (Т. Колодяжна, Л. Колунова), фонематичний слух передбачає чітке сприймання звукової будови слова і здатність диференціювати фонем. Передбачається, що розрізнення звуків мови як фонем, сприяє осмисленню граматики та значення слів. Під час засвоєння звукової культури мовлення дитина завдяки фонематичному слуху опановує зразок вимови звуку, забезпечує відповідне його відтворення [27, с. 92].

Узагальнюючи позиції різних авторів, які також наголошують і на тому, що показником звукової культури мовлення є фонематичний слух. Це поняття вчені трактують як здатність чути та виділяти окремі звуки серед інших. А також як здатність аналізувати звукову складову слова шляхом їх внутрішнього мовлення, та навички розрізняти і відтворювати звуки рідної мови.

Основою мовленнєвих навичок дитини є фонаційне дихання, що подає повітря до голосових зв'язок та мовленнєвого апарату. Як зазначає Л. Іщенко, правильність дихання забезпечує типове звукоутворення, розвиває сприятливі умови для підтримання відповідної гучності мовлення, пауз, інтонаційну виразність [23, с. 42].

У дітей раннього віку дихальні м'язи мало розвинені, відносно слабкі, легені малі за своїм об'ємом, тому дихання під час мовленнєве в дітей неглибоке, вдих не ритмічний, шумний, з різким підняттям плечей. Спостерігається надмірний вдих перед кожним та навіть в середині слова, у них нечіткі закінчення слів та ін. Вихователь зобов'язаний виховати в дитини правильність мовленнєвого дихання відповідно до її вікових характеристик. Отож, видих в дітей раннього віку повинен відповідати часу, упродовж якого дитина з легкістю вимовляє фразу у два-три слова, в середній – два-чотири.

Інтервал має збігатися з лічбою вихователя про себе «один, два» або словам «достатньо – ще раз», «відпочинь, ще раз», після чого дитині пропонують знову зробити вдих.

Психолінгвісти (Л. Калмикова, Г. Калмиков, І. Лапшина, Н. Харченко) вважають, що у створенні звуків неабияку функцію відіграє голос, як комплекс різних за висотою, силою, тембром звуків, які вимовляє людина. В формуванні мовлення голосу властиві такі риси – звучність, сила, висота, темп, тембр, інтонація [26, с. 12].

Сила голосу – це здатність вимовляти звуки голосно, середньо, тихо, пошепки. Силою голосу встановлюються такі засоби виразності: наголоси – словесний та фразовий, можливість виділення деяких моментів фрази сильнішим голосом, чітка артикуляція звуків. Основна умова звучності голосу – глибоке дихання і здорові голосові зв'язки.

Висота голосу тісно пов'язана з будовою голосових зв'язок, їхньої товщиною і довжиною, а також і від емоційності мовлення.

Тембр голосу – це якісне забарвлення яке не схоже на інших, буває (дзвінкий, глухий). Крім основного тону ми чуємо ще додаткові тони, що мають назву обертони, що залежать від будови гортані, ротового та носового резонаторів мовця.

Темп мовлення розуміють як швидкість вимови елементів мовлення: звуків, складів, слів [19, с. 319]. Темп мовлення має властивість змінюватися в залежності від емоційного настрою.

Ритм мовлення є рівномірним чергуванням складів, які є циклічні у певний проміжок часу. Нестійкість свідчить заїкання дитини.

Виховання звукової культури мовлення залежить також від інтонаційної виразності. Інтонація – це сукупність фонетичних засобів (складових): наголосу, мелодики, пауз, темпу.

Якість виховання в дітей раннього віку звуко- та слововимови значною мірою залежить від роботи над дикцією. Як зазначала А. Богуш, дикція – це роздільна вимова звуків, міра виразності вимови звуків та їх сполучень, складів, слів за різних умов. Дикція забезпечує чіткість вимови, підтримує доступність та правильність сприймання мовлення слухачами, тому має бути середньоголосною, досить енергійною, не млявою. Отже, дикцію потрібно розвивати в дітей, а особливо в ранньому віці, бо від її сформованості залежить розуміння мовлення [6, с. 48].

Орфоепічна правильність мовлення – це комплекс правил типової зразкової вимови, де враховано чіскість відповідно вимогам рідної мови, що забезпечує дотримання стабільності її звукового оформлення.

На думку Т. Пироженко [47], Л. Порядиченко [52], оволодіння дітьми раннього віку нормами орфоепічного мовлення відбувається на етапах формування потрібних мовленнєвих навичок: фізичних, артикуляційних, інтонаційних, інтелектуальних (здатність розуміти лексичні та граматичні категорії); навички оцінювання та запам'ятовування [47, с. 44].

Означимо структуру звуко- та слововимови в дітей раннього віку.
(рис.1.1.)

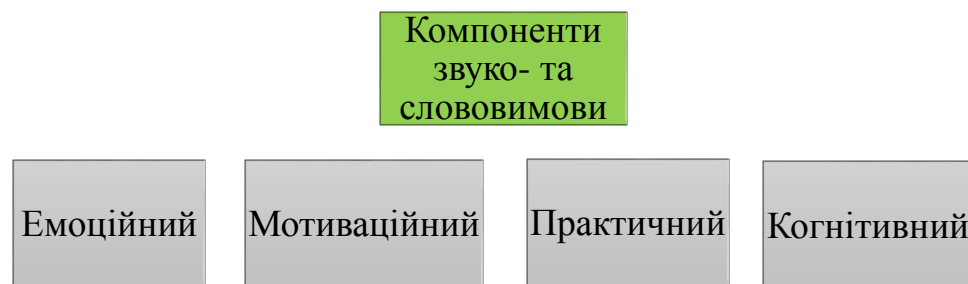

Рис.1.1. Компоненти звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

За когнітивним компонентом дитина повинна мати уявлення про органи мовлення, за допомогою яких відбувається процес творення звуків, які потім «перетворюються» у слова, речення тощо. Наприклад, у закладі дошкільної освіти поглиблюють уявлення дітей про язик (казки «Про Язичка» [9, с. 61]. Дитина повинна мати уявлення про рухи язика, за допомогою яких творяться звуки, про положення язика під час вимови тих чи інших звуків (наприклад, у процесі утворення звука губи видовжуються, а під час вимови звука і положення губ подібно до того, як людина усміхається тощо).

Когнітивна сфера передбачає уявлення дитини про особливості творення певних звуків, про те, як потрібно дихати, інтонувати, добирати силу голосу, темп.

Емоційний компонент звуко- та слововимови дітей передбачає вміння дитини найбільш доцільно (відповідно до ситуації висловлювання) добирати інтонацію (задоволення, захоплення, впевненості, гордості, радості, суму або замилювання), а також здатність змінювати власні емоції залежно від ситуації висловлювання. Тобто звуко- та слововимова раннього дошкільника повинна містити відповідні засоби вираження, як показник доречного та культурного мовлення [9, с. 6].

Практична складова передбачає безпосереднє вміння дитини діяти самостійно у тих ситуаціях, коли потрібно виконувати завдання на впізнавання та розрізнення (диференціацію звуків). Така діяльність передбачає вміння дитини розрізняти, впізнавати звуки не лише у окремих словах, але у реченнях або текстах [32, с. 30]. Практична складова також включає інші показники звуко-та слововимови: темп, ритм, вміння добирати силу голосу, володіння мовним диханням, відповідною інтонацією тощо (окличною, питальною, спонукальною). Ця складова рівня сформованості ФК також передбачає

здатність дитини самостійно виправляти свої мовленнєві помилки та їх аналізувати (за допомогою дорослого).

Отож у вище згаданих програмах виховання в дітей раннього віку досить повно висвітлено змістову сторону виховання звуко- та слововимови.

У цих програмах («Українське довкілля», «Дитина»), наголошено на тому, що потрібно вдосконалювати не лише моторику артикуляційного апарату дитини, орфоепічну правильність її мовлення, фонематичний слух, силу та чіткість голосу, а й працювати над тим, щоб дитина мігла диференціювати звуки: шиплячі, свистячі, йотовані, а також формувати навички побудови речень із опорою на певні слова та наочність, вміти вимовляти всі слова рідної мови чітко, грамотно (згідно норм сучасної української мови) [60, с. 45].

Аналіз наукових підходів щодо сутності мовлення визначає її як інтегральне утворення, до складу якого входять фонематичний слух, фонематична правильність мовлення, дикція, темп та тембр мовлення, сила голосу та ін.

Таким чином у структурі звуко- та слововимови в дітей раннього віку можна виділити їх уявлення про способи творення звуків, володіння відповідними інтонаційними засобами виразності, а також відповідними емоціями у процесі висловлювання, а також вияв вмінь та навичок у відповідних практичних діях. Саме тому, на наш погляд, у структурі звуко- та слововимови в дітей раннього віку доцільно виокремлювати когнітивний, емоційний, мотиваційний та практичний компоненти.

1.2. Особливості виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку

Проблема виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку розглядалася такими сучасними дослідниками як Л. Артемова, А. Богущ, Л. Калмикова, К. Крутій, Т. Іщенко, та ін.

Звуко-та слововимова в дітей раннього віку має характерні особливості. 2-3 рік життя дітей характеризується новими досягненнями в розвитку мовлення дитини. На думку Л. Артемової, дитина цього віку починає висловлювати найпростіші судження про предмети та явища навколишньої дійсності, робити певні висновки, встановлювати залежність між ними. Однак, у загальному мовному розвитку дітей можуть бути спостерігатися індивідуальні розходження: одні в 3 роки досить добре володіють мовою, мовлення ж інших ще далеке від досконалості. На четвертому році життя діти звичайно вільно вступають у контакт не тільки із близькими, але й із чужими людьми [1, с.67].

Відповідно до досліджень різних вчених, в діти раннього віку здатні усвідомлювати звуковий склад рідної мови [13, с. 321].

У науково-методичних працях Т. Поніманської, С. Русової у контексті виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку наголошується, що з метою збагачення мовленнєвого апарату вихователі повинні створювати відповідні умови, за яких дитина здатна чути та відтворювати звуки. В першу чергу, слід враховувати побажання дитини, адже діти з наявністю негативних емоцій не виявляють активних голосових реакцій [49; 56].

Також у контексті проблеми привертають увагу дослідження інших вчених, які також радили розвивати мовний апарат дитини шляхом спеціальних вправ на вправляння мовного апарату, розвитку слуху, артикулювання звуків тощо. Л. Іщенко робить акцент на зразках мовлення для дитини із боку дорослого [20, с. 161]. Для розвитку голосу пропонується використовувати такі форми роботи, як виразне читання, декламація творів, ігри, зразки модуляцій мовлення дорослих та ін.

Досить доцільною розглянути питання звукової, матеріальної форми мовлення. Педагоги називають засвоєння звукової культури мовлення якісним показником розвитку дітей третього року життя. Наголошуючи, що матеріальна звукова форма мови порівняно рано стає предметом діяльності дитини та її пізнання. Це одна із вагомих характеристик нового етапу в оволодінні звуковою системою мови, тобто із читанням і письмом. У ранньому віці дитина досягає певного рівня розвитку мовлення, коли воно стає предметом вивчення [15, с. 91].

У розробках С. Русової, значне місце посідають питання виховання правильності звуковимови в дітей. На думку педагога провідне місце тут належить еталонному мовленню оточуючих, яке наслідує дитина. Цінним методом розвитку фонематичного слуху в дітей раннього віку є ігри з лялькою. З дітьми 2-3 років вона радить використовувати усну народну творчість (загадки, прислів'я, потішки, народні пісні), що також розвиває слух та правильну звуковимову. Також учена дає слушні поради для вихователів і батьків, застосовувати ігри, тим самим навчаючи дітей прислуховуватися до звуків природи, шумів, музичних звуків з метою розвитку фонематичного слуху [56, с. 19].

Формування чіткої дикції можна досягти завдяки автоматизованій координації психофізіологічних мовленнєвих центрів з органами мовлення, які забезпечують утворення звуків. Вона відпрацьовується тільки шляхом розвитку моторики, мовленнєво-рухового апарату, правильної артикуляції та вимови звуків.

Науковці (А. Богуш, Т. Поніманська) визначили періодизацію та стадії становлення звукової культури мовлення в дітей. Робили поділ процесу оволодіння дітьми звуками рідної мови на два періоди – дофонемний (підготовчий) і фонемний [6, с. 22].

Педагог Т. Поніманська визначила п'ять етапів розвитку звуко- та слововимови дітей раннього віку: 1) відсутність диференціації звуків у повній мірі, тобто дофонематична стадія мовлення; 2) розрізнення більш далеких фонем, відсутність диференціації близьких; 3) вміння дитини впізнавати звуки, чути їх та розрізнявати правильну й неправильну вимову; 4) дитина на цьому етапі не завжди впізнає неправильно вимовлені слова (усталеність нових форм сприймання звуків, коли мовна свідомість ще не витиснула попередню форму); 5) дитина чує і вимовляє правильно, в неї формуються тонкі й диференційовані звукові образи слів і окремих звуків (завершення процесу фонематичного розвитку). Перші три етапи сягають раннього віку, два останніх – дошкільного [49, с. 103].

На думку Т. Постоян, до кінця 3-х років відбувається подальше зміцнення артикуляційного апарату дитини, що виявляються через скоординованість рухів м'язів, що є чинниками утворення звуків. Зміцнення м'язів язика дитини, сприяє правильній вимові без пом'якшення твердих приголосних: «санки» замість слова «сянки», які ще донедавна вимовляла дитина. Діти всі частіше починають правильно вимовляти слова, у яких можуть збігатися 2-3 приголосні, вимовляють більш складні слова (3-4 і більше) за структурою [50].

Як зазначає С. Русова, навчання правильному мовленню є одним із пріоритетних завдань дошкільного виховання. Саме тому вчена подала ряд методичних рекомендацій з приводу розвитку фонематичного слуху в дітей раннього віку, як необхідної умови формування звукової культури мовлення. Формувати слух, як вважає вчена, слід на заняттях із музики, розвиваючи чуття ритму (співати пісні). Також учена рекомендувала застосовувати ігри-мовчанки, аби діти мали змогу усвідомити відмінності між глухими і мелодійними звуками [56, с. 127].

У роботах Т. Кушнерук [31], С. Ласунової [36], теж розкрита проблема виховання звукової культури слова, починаючи із раннього віку. Дослідники подають приклади свідомого ставлення дітей до фонетичної сторони мови. Перша ознака – це акцент дитини на недосяжність вимовити певний звук та невдоволення щодо наслідування повторення дорослим її слововимови і спотворення при цьому нормальної. Вони також наголошують на тому, що усвідомлення дітьми власних успіхів впливає на оволодіння звуковою стороною мовлення [31, с. 61].

Отже роботу над вихованням звуко- та слововимови в дітей потрібно розпочинати ще з раннього віку. За сприятливих педагогічних умов до початку дошкільного віку діти можуть повноцінно оволодіти звуковою культурою мовлення. Можна також зробити акцент на тому, що варто розвивати всі аспекти культури мовлення. Також наголосимо, що матеріал, за допомогою якого можна розвинути такі складові звукової культури мовлення, як: дикцію, виразність мовлення, слух повинен відповідати віковим особливостям дітей, мати цікавий характер, бути насиченим наочно та ін.

1.3. Потенціал дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку

Особливо ефективною поміж інших засобів виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку неможливо не зазначити ігрову діяльність, а також навчання з використанням дидактичних ігор і вправ. Функції дидактичних ігор і вправ зазначено в дослідженнях А. Богуш, Н. Луцан, М Федорової та ін.

Як відомо, ігрова діяльність супроводжує дитину протягом всього дитинства та є найбільш звичною і ефективною для сприймання. Видатні психологи зазначають, що саме у грі активізуються пізнавальні процеси в

дітей, а саме такі як: мислення пам'ять, увага, уява. Гра – засіб повноцінного виховання, навчання та розумового розвитку дітей [13, с. 30].

В дослідженнях Л. Артемової розкрито положення, що розвиток та формування мовлення в дитини позитивно відбувається завдяки грі [1, с.6].

О. Кононко переконує, що дидактична гра – це засіб формування знань, умінь, уявлень дітей про певні предмети, явища. Це одна із форм здійснення пізнавальної діяльності дітей у рамках навчально-виховного процесу [30, с. 11].

Дидактичні ігри і вправи виконують такі функції:

- 1) закріплення знань, умінь, навичок з певної теми;
- 2) формування знань умінь, навичок в дітей;
- 3) діагностика наявних в дітей знань, навичок з відповідної теми.

У процесі навчання з дітьми раннього віку зазвичай використовують такі види дидактичних ігор:

- із матеріалами;
- з картинками;
- з іграшками та ін. [30,с.11].

У контексті виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку вихователь організовує діяльність із залученням в роботу дидактичних ігор і вправ, яка позитивно впливає на сприймання та розвиток слуху, вдосконалення фонематичного слуху, тренування артикуляційного апарату, вироблення правильної дикції.

За допомогою дидактичних ігор і вправ діти краще засвоюють свої вміння слухати мовлення оточуючих, добирати слова, схожі за звучанням (книжка-мишка, кішка-ніжка і т. д.), виокремлювати з запропонованого ряду лише ті слова, які мають певний звук, упізнають звук, який вже знайомий дітям у назвах іграшок, предметів, навчаються робити добір іграшок і предметів де зустрічаються знайомі звуки.

Н. Луцан зазначає, що головною метою ігрової діяльності у контексті з проблемою полягає у тому, що вихователь вчить дітей розумінню, що слова можуть складатися із звуків, що звук може складати різні за змістом та звучанням слова. Такі ігри проводяться, зазвичай, на заняттях у ЗДО [39, с.83].

Ігри із розвитку звукової культури мовлення дітей раннього віку, варто класифікувати на словесні та мовні.

Важливе значення для розвитку мови дітей раннього віку мають словесні дидактичні ігри. Т. Наумчук наголошує, що ці ігри є засобом збагачування та активізації словника дітей, для формування їх правильної звуковимови, розвитку зв'язного мовлення, умінь правильно формулювати та вміло висловлювати свої думки. Ці ігри вчать дитину самостійності, ініціативності, дисциплінованості через використання різноманітних розумових завдань, через опис предметів, відгадування за описом, за пошуком спільних ознак, знаходження відмінностей, завдяки групуванню предметів та за різними властивостями, сприяють умінням самостійно вигадувати кінцівку розповіді [45, с. 92].

Як зазначає Н. Гавриш, за допомогою мовних ігор розвивається фонематичний слух дитини, формується її правильна вимова, розвиваються вміння плавного мовлення, тренується та активно розвиваються мовне дихання та органи мовлення. За допомогою ігрової діяльності поняття дітей закріплюються і уточнюються. Така робота сприяє розвитку творчої уяви дитини, її мислення та мовлення та дає змогу легше та ефективніше сприймати новий матеріал, опанувати нові знання і навички [15, с.12].

У результаті аналізу основних положень ми визначили педагогічні можливості дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку, які узагальнено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Педагогічний потенціал дидактичних ігор і вправ

у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку

Компоненти впливу	Потенціал дидактичних ігор і вправ
<i>Когнітивний</i>	Розширює коло уявлень дитини про органи творення звуків, а також про звукоутворення. Розвиває , уяву, ініціативність, кмітливість, допитливість, спостережливість, самостійності.
<i>Емоційний</i>	Дитина володіє інтонаційними засобами увиразнення свого мовлення: інтонацією, темпом відповідною силою голосу; вміє змінювати емоції, залежно від змісту. Створює почуття свободи творчості, радості, захоплення, подиву, підтримує гарний, бадьорий настрій.
<i>Практичний</i>	Правильна артикуляція звуків, чітка дикція, правильна вимова звуків у слові та словосполученні. Вміння адекватно до ситуації спілкування змінювати силу голосу, темп мовлення, інтонацію. Дитина має навички виправлення свого мовлення у різних ситуаціях. А також Розвиває самостійність, ініціативність, уміння експериментувати. Практична складова передбачає безпосереднє вміння дитини діяти самостійно у тих ситуаціях, коли потрібно виконувати завдання на впізнавання та розрізнення.
<i>Мотиваційний</i>	Дитина виявляє позитивне ставлення до діяльності, яка пов'язана із розпізнаванням та розрізненням звуків; активно залучається до різних форм мовленнєвої діяльності, виявляє високий рівень самостійності у процесі виконання завдань.

Отже, дидактичні ігри і вправи є ефективними засобами виховання звукової культури мовлення дітей раннього віку та їх розумового розвитку, адже в процесі гри включаються різноманітні пізнавальні процеси: мислення, увага, уява. Ігрова діяльність та метод вправ активізують інтерес дітей та їх позитивну мотивацію до діяльності, спрямовану на виховання звуко- та слововимови в дітей у ЗДО. Саме завдяки цим засобам виховання звуко-та слововимови в дітей виховуються уміння уважно слухати, виконувати правила, виконувати завдання у команді. Щоб зрозуміти зміст, зрозуміти

ігрові дії та правила, дітям потрібно уважно вислухати і осмислити особливості проведення дидактичних ігор і вправ та пояснення вихователя.

Визначено авторське поняття «звуко- та слововимова в дітей раннього віку» як чисту та правильну вимову звуків, відповідну вимову слів та фраз за допомогою інтонацій, наголосу, паузи та темпу, із відповідністю літературним нормам, щодо правильного мовлення, дихання, чіткої дикції, як достатньо сформований фонематичний слух, навички контролювати силу голосу та інтонацію мовлення.

Одними з провідних завдань із розвитку звукової культури мовлення представлено у програмах: «Дитина», «Дитина у дошкільні роки», та ін, де зазначено напрямки процесу вдосконалення складових звукової культури мовлення: слуху, дикції, мовного дихання, темпу, голосу, володіння засобами виразності, вміння диференціювати дзвінки, глухі, шиплячі звуки.

Вікова специфіка виховання звуко- та слововимови в дітей 2-3 років від початку та до кінця періоду має такі характеристики: мовлення збагачується за рахунок іменників, прикметників, дієслів. Дитина із початку цього періоду вміє висловлювати елементарні роздуми про навколишню дійсність. Звуко- та слововимова в дітей ще не досить чітка і правильна та носить ситуативний характер.

Зважаючи на психічні та анатомо-фізіологічні особливості дітей раннього віку, що мають вплив на виховання звуко- та слововимову можливо розкрити загальні якості їх звуковимови. Це не конкретне й невиразне, швидке не розбірливе мовлення, тихий голос, неритмічне дихання, хибна вимова слів та звуків. Малорозвинена моторика мовленнєво-рухового апарату, уривчасте дихання, увага легко піддається чужому впливу, значна емоційність, швидка втомлюваність. Саме на цьому етапі в ранніх дошкільників вдосконалюються елементи звуко- та слововимови, а також темп, дикція, сила голосу і

інтонаційна виразність. Діти опановують вимову звуків рідної мови, проте є характерна нестійкість вимови.

Для кращого вдосконалення та розвитку мовленнєвого апарату в дітей раннього віку, необхідно, створювати такі сприятливі умови, за яких дитина здатна чути і з задоволенням відтворювати звуки рідної мови, також слід враховувати побажання дитини, адже діти з наявністю негативних емоцій не виявляють ініціативи до звуко- та слововимови.

Наукові дослідження і практичний досвід із питань виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку свідчить, що завдяки ігровій діяльності та роботі над вправами, дитина засвоює еталони правильної звуковимови, вчиться чисто вимовляти звуки, у неї формується дикція, правильне дихання. У такій діяльності діти раннього віку, навчаються помічати помилки однолітків. Роботу із використанням вище згаданих засобів слід планувати та проводити на заняттях з виховання звукової культури мовлення в дітей раннього віку.

Розділ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ ЗВУКО- ТА СЛОВОВИМОВИ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР І ВПРАВ

2.1. Критерії, показники та результати діагностики рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку

Експериментальна робота, яка проводилася нами із метою дослідження ефективності потенціалу дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку передбачала такі 3 етапи:

I етап – констатувальний: дослідження наявного рівня звуко- та слововимови в дітей раннього віку;

II етап – формувальний: розробка та впровадження авторської програми виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ;

III етап – контрольний, який передбачав дослідження, ефективності організаційно-педагогічних умов формувального етапу.

Мета педагогічного експерименту полягала в розробці та впровадженні авторської програми «Звуки і слово народиться мова» для перевірки організаційно-педагогічних умов ефективності реалізації потенціалу засобами дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Завданнями констатувального етапу були: 1) визначення критеріїв та показників вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку; 2) діагностика та аналіз наявного рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Завданнями формувального етапу були: розробка і впровадження авторської ігрової програми «Звуки і слово народиться мова» для перевірки

ефективності виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Завданнями контрольного етапу були: 1) повторна діагностика рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку; 2) аналіз й узагальнення результатів дослідження, формулювання рекомендацій, висновків.

У процесі дослідження було визначено критерії та показники, дана якісна характеристика рівнів вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Із огляду на основні характеристики звуко- та слововимови в дітей 2-3 років, враховуючи вікові особливості розвитку мовлення в дітей та інших психічних процесів у цей період, а також враховуючи завдання програмових вимог до виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку, нами були виокремлені критерії оцінювання рівня сформованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку. (табл.1.1.)

Таблиця 2.1.

Критерії та показники вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку

Критерій	Характеристика
<i>Когнітивний</i>	Дитина має елементарні уявлення про органи творення звуків (язик, зуби, гортань, губи), а також про їх роль під час звукоутворення; А також вміє розпізнавати на слух шиплячі, свистячі, дзвінкі, глухі, голосні і приголосні; має уявлення, як правильно вимовляти звуки і не плутати один із одним; знає, як добирати темп, ритм мовлення та відповідні інтонаційні засоби виразності.
<i>Емоційний</i>	Дитина вміло володіє інтонаційними засобами вираження свого мовлення: інтонацією, темпом відповідною силою голосу; вміє змінювати емоції, залежно від змісту висловлювання.

Практичний	Правильна артикуляція звуків, чітка дикція, правильна вимова звуків у слові та словосполученні. Вміння адекватно до ситуації спілкування змінювати силу голосу, темп мовлення, інтонацію. Дитина має навички виправлення свого мовлення у різних ситуаціях.
Мотиваційний	Дитина виявляє позитивне ставлення до діяльності, яка пов'язана із розпізнаванням та розрізненням звуків; активно залучається до різних форм мовленнєвої діяльності, виявляє високий рівень самостійності у процесі виконання завдань.

На основі сукупності виділених критеріїв і показників ми визначили рівні (високий, середній, низький) вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку. Характеристику означеним рівням представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.2.

Рівні вихованості звуко- та слововимови в дітей 2-3 років

<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Дитина правильно й чітко артикулює звуки рідної мови в словах і словосполученнях; має добре розвинутий фонематичний слух, самостійно; може регулювати силу голосу; змінює темп мовлення; вміння передавати різні почуття.	Дитина вмінє правильно вимовляти звуки, але змішує їх (говорить то «ракета» – то «лакета», то «шапка» – то «сапка»). Дитина періодично відчуває труднощі в розрізненні на слух звуків мови. При виконанні артикуляційної гімнастики спостерігається уповільнене і напружене виконання рухів.	У дитини спотворена вимова деяких звуків. Дитина не вловлює різниці в звучанні подібних звуків. Слова типу «суп-зуб», «миска-мишка» сприймаються дитиною як однакові. У дитини тривалий пошук пози, неповний обсяг руху, або невиконання рухів під час артикуляційної гімнастики.

Для діагностики рівня сформованості когнітивного компоненту ми застосували завдання: «Що сказав Ведмедик?», «Плесни у долоні», зміст яких представлений у Додатку А.

Рівні та критерії оцінювання:

Високий: діти успішно сприймають без помилок розрізняють та називають звуки (голосні та приголосні, шиплячі) згідно завдання вихователя в словах і словосполученнях (у словах окремо та у названих словосполученнях). Знають, як добирати інтонацію у висловлюваннях) і пояснити свою відповідь (питальна, бо у реченні про щось питають тощо). Усвідомлюють, як творяться звуки і які органи беруть участь у цьому.

Середній: діти не в усіх названих випадках уважно сприймають сказане вихователем; не завжди можуть розрізнити звуки і часто плутають їх один із одним. Не завжди можуть обґрунтувати свою відповідь щодо добору певної інтонації у висловлюванні. Діти не завжди усвідомлює, для чого говорити правильно.

Низький: відповідь дітей надаються переважно за підказок дорослого; майже не налаштовані на діяльність, звуки диференціюють погано. Інтонація дітей нечітка та монотонна, сила голосу слабка. Діти не можуть відповісти на запитання вихователя: «Для чого говорити правильно?». А також не дають чіткої відповіді, які органи беруть участь у процесі творення звуків мовлення.

Результати груп за цим компонентом наочно відображає рис.2.2.

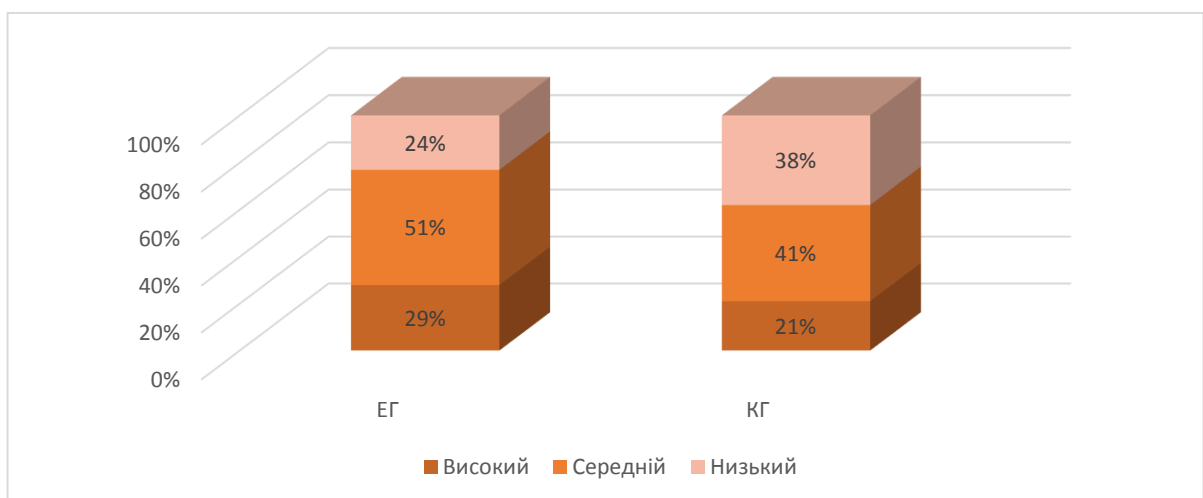

Рис. 2.2. Розподіл рівнів вихованості когнітивного компоненту звуко- та слововимови в дітей раннього віку (ЕГ і КГ; констатувальний етап експерименту)

Як бачимо, у обох групах спостерігався середній рівень вихованості когнітивного компоненту звуко- та слововимови в дітей раннього віку (у ЕГ – 51%, у КГ – 41%). Це свідчило про те, що діти із обох груп сприймали та розрізняли фонеми (свистячі, шиплячі, дзвінки, глухі, сонорні).

Проте, у відповідях дітей спостерігалися деякі труднощі у питанні звукової культури мовлення, адже не всі діти правильно вимовляли літеру [р], [ц], [ч]. 21% дітей із КГ мали труднощі із літерою [р] і вимовляли її, як [л]. Деякі діти із ЕГ часто плутали один звук із іншим [ц] із [ч], або ж вимовляли свистячий звук замість шиплячого [с] замість [ш]. Тобто діти мали певні проблеми із розрізнення сонорних і шиплячих. Проте, були діти, які чітко вимовляли всі звуки, які були прочитані нами. Ніяких проблем у дітей не виникало із літерою [г] у обох групах.

Проаналізуємо отримані вимови звуків дітьми (спотворення звука, проблемні моменти, відсутність звука) у вимові в дітей раннього віку (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Результати першого етапу виконання дітьми завдань на вимову звуків (відповіді у %)

Звуки	Спотворювали звук	Відсутність звука	Спостерігалися проблемні моменти
«С»	48	9	43
«З»	37	12	51
«Ц»	38	16	46
Шиплячий «ш»	47	14	39
«Ж»	28	29	41
«Ч»	21	11	49
Сонорний «р»	51	13	37
«Г»	45	5	50

Як бачимо, результати виконання першої серії завдань засвідчили, що велика кількість дітей ще не оволоділа правильністю вимови, адже дітям важко давалась вимова свистячих звуків.

Також варто звернути увагу і на те, що певний відсоток дітей (мав проблемні моменти у 37% випадків із вимовою звука [p]).

Значна кількість дітей давали відповіді про особливості утворення певних звуків, проте відповіді не завжди були правильними і чіткими (підказки вихователя). До органів звукоутворення діти найчастіше відносили губи і язик (зуби і гортань згадані не були). Проте це можна пояснити віком дітей та їх недостатнім досвідом.

Отже, показники груп за цим компонентом були недостатніми (середніми).

Для вивчення рівня вихованості емоційного компонента звуко- та слововимови в дітей раннього віку, на наступному етапі вивчалися особливості вживання дітьми *інтонаційних засобів* виразності мовлення. Для цього дітям було запропоновано завдання: «Лісова пригода». Завдання були спрямовані на з'ясування вміння дітей раннього віку регулювати силу голосу, темп мовлення, адекватно змінювати інтонацію залежно від ситуації спілкування.

Високий: залежно від поставленого завдання, діти вміють дібрати найбільш доречну інтонацію (суму, жалю, радості, здивованості), співвідносить свій емоційний стан із сказаним. Діти вміють керувати своїми емоціями, залежно від особливостей висловлювання. Діти добирають найбільш доречно жести, міміку відповідно до типу висловлювання.

Середній: не завжди може дібрати доречну інтонацію залежно від змісту висловлювання. Діти ситуативним успіхом передають настрої героїв або події, які були попередньо прочитані та озвучені вихователем. Діти можуть дібрати доречні жести та міміку, відповідно до висловлювання, проте роблять це не у

всіх випадках.

Низький: діти не часто передають настрій сказаного точно і достовірно. У них викликають труднощі у процесі відтворення емоцій жалю, печалі, радості, гніву тощо. Діють за допомоги дорослого. Діти іноді можуть дібрати належні жести та міміку відповідно до змісту сказаного.

Результати груп за цим компонентом розподілилися так (рис.2.2.)

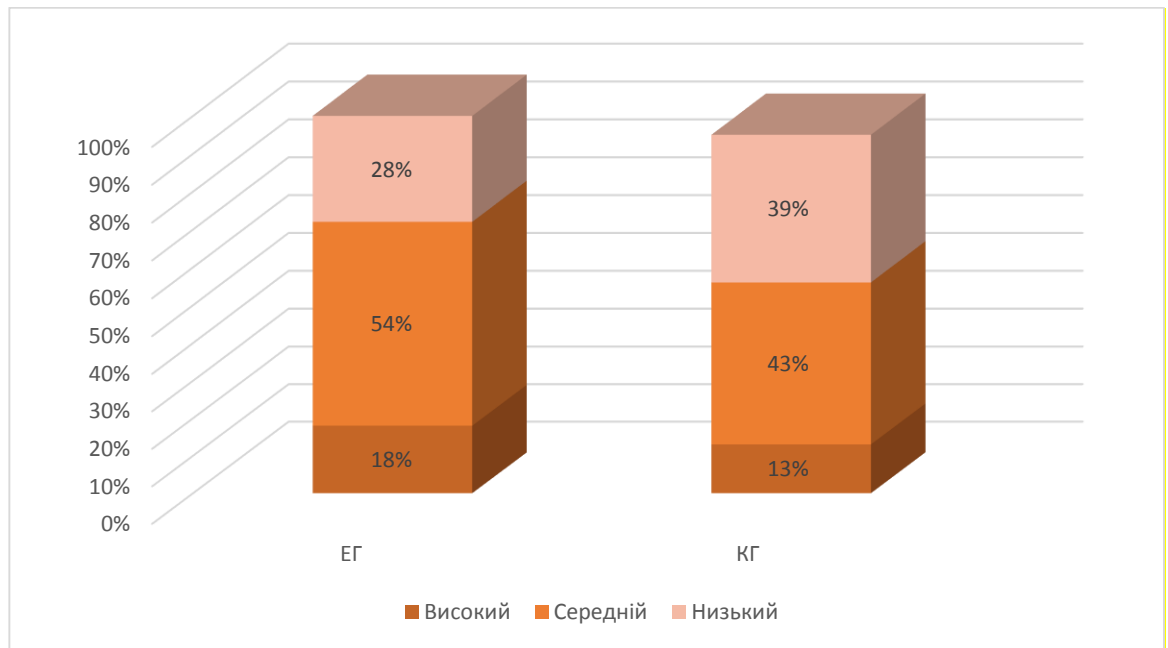

Рис. 2.3. Розподіл рівнів вихованості емоційного компонента звуко- та слововимови в дітей раннього віку (ЕГ і КГ; констатувальний етап експерименту)

Отже, за результатами діагностики вихованості емоційного компонента звуко- та слововимови в дітей раннього віку бачимо, що у обох групах переважали показники середнього рівня (ЕГ – 54% КГ – 43%). Діти раннього віку не завжди доречно до типу висловлювання (окличне, питальне, розповідне або спонукальне висловлювання), могли дібрати правильну інтонацію, а також правильне емоційне оформлення висловлювання, яке пропонував відтворити вихователь. Діти надавали відповіді за підказки вихователя.

До низького рівня вихованості емоційного компонента звуко- та

слововимови в дітей раннього віку було віднесено 28% опитаних у ЕГ, у КГ цей відсоток склав 39%. Це свідчило про те, що майже половина дітей із обох груп мали результати, які свідчили про не здатність доцільно відтворювати зміст висловлювання із доречною для цього інтонацією. діти неохоче брали участь у роботі.

Найменше опитаних дітей із обох груп мали результати, які відповідали високим показникам у обох групах (ЕГ – 18 % та, відповідно, у КГ, також 13%). Такі діти могли успішно та найбільш доречно до сказаного, добирати відповідне інтонування (сум, гнів, радість, здивування), а також без допомоги дорослого правильно добирали темп мовлення, ритм, швидкість мовлення.

Вміння добирати засоби інтонаційної виразності в дітей у висловлюваннях відображено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Середні показники рівня інтонаційної виразності дітей
(результати у %)**

	Високий	Середній	Низький
Інтонація радості	52	27	21
Інтонація гніву	48	34	18
Інтонація суму	29	37	34
Острах і подив	-	-	-

Отже, найбільш високий показник вживання інтонаційних засобів виразності було виявлено в знаннях дітей про інтонацію радості (52%). 48% дітей змогли правильно відтворити інтонацію гніву; у 29% дітей було відмічено правильне відтворення інтонації суму. Щодо інтонації остраху і подиву, то нами не було виявлено жодної дитини, яка б відтворила означені засоби інтонаційної виразності мовлення правильно.

За отриманими результатами діагностики, діти раннього віку зазнають значних труднощів у вживанні інтонаційних засобів виразності.

З метою діагностики рівня вихованості поведінкового (діяльнісного) компонента звуко- та слововимови в дітей раннього віку ми використали серію завдань: з метою здатності дітей правильно відтворювати прочитані нами звуки із метою оцінювання фонематичного слуху в дітей. Дітям пропонувалася низка завдань («Чи правильно сказав Чебирайко?», «Ходить гарбуз по городу», які були спрямовані на виявлення вміння дітей розрізняти на слух свистячі, сонорні, шиплячі, шиплячі-свистячі, дзвінкі-глухі приголосні звуки.

Високий: самостійно (без підказок дорослого) правильно відтворити звуки, названі вихователем: свистячі, сонорні, шиплячі, шиплячі-свистячі, дзвінкі-глухі приголосні звуки. Дитина може сказати, який звук частіше за все повторюється у кількох словах. Темп, ритм та сила голосу добирається дитиною найбільш доцільно (відповідно до висловлювання).

Середній: правильно відтворити не всі звуки, відповіді надаються за підказкою дорослого. Відповіді щодо звуків, які часто повторюються у словах не завжди повні та вичерпні. Дитина у деяких випадках плутає одні звуки із іншими (свистячі із шиплячими або із сонорними); інтонація, темп та ритм мовлення у сказаному дитиною – не завжди доречні.

Низький: відповіді дитини мають низький рівень самостійності, адже без підказки дорослого, дошкільник може правильно відтворити лише 3-4 звуки із всього висловлювання. Дитина не може відповісти, які звуки частіше всього повторюються у сказаному вихователем. Дитина добирає інтонацію, темп та тембр до висловлювання, проте не часто робить це доречно до сказаного.

Результати діагностики рівня вихованості поведінкового компоненту звуко- та слововимови в дітей раннього віку (ЕГ і КГ, констатувальний етап експерименту) відображено на рис.2.4.

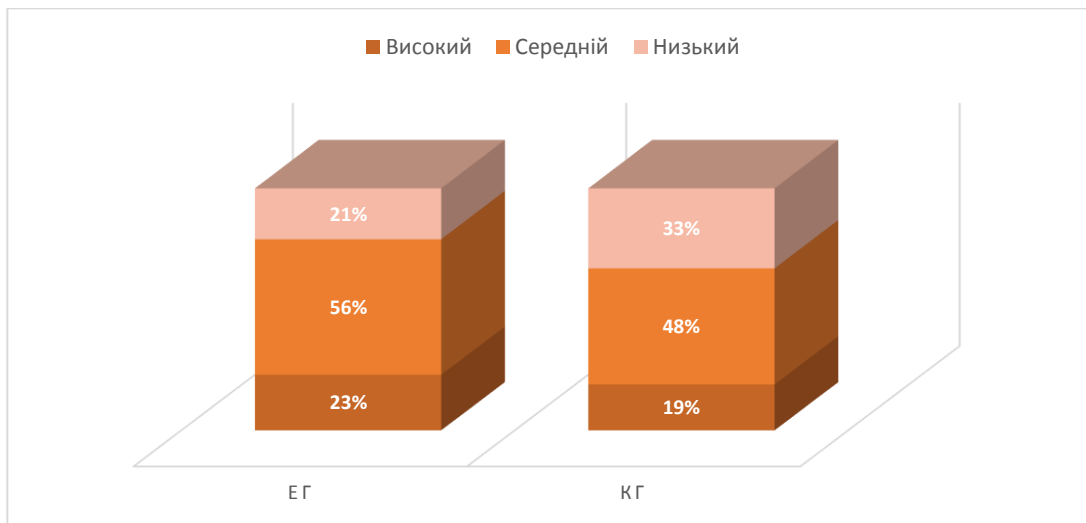

Рис.2.4. Розподіл рівнів вихованості поведінкового компоненту звуко- та слововимови в дітей раннього віку (ЕГ і КГ; констатувальний етап експерименту)

Як бачимо, більша частина дітей із обох груп мали показники сформованості поведінкового компонента звуко- та слововимови в дітей раннього віку, які відповідали середнім (у ЕГ – 56 %, у КГ – 48%). Діти хоч і могли назвати звуки, які читав вихователь правильно і дати відповідь, які звуки повторюються найчастіше, проте відповіді були надані не самостійно, а за підказки дорослого. Діти володіли засобами виразності мовлення (інтонацією, темпом, тембром, силою голосу), проте, не можна сказати, що це було доречно у всіх висловлюваннях (правильні відповіді із 10 висловлювань – 5-6).

Звернемо увагу і на те, що майже ніхто із дітей (окрім 2 дітей у ЕГ) не аналізували своїх помилок, не вміли робити адекватних самостійних висновків щодо своїх умінь.

Зазвичай у дітей переважає швидкий темп мовлення (69%). Промовили речення із середнім темпом мовлення – 19% дітей, з повільним темпом – 12%.

Щодо розвитку сили голосу, то 57% дітей відтворили речення тихим голосом, 31% дітей – середньою силою голосу. Голосно вимовили речення 8% дітей. І лише 4% дітей відтворили речення пошепки.

За результатами аналізу виконання діагностичних завдань третього етапу експерименту було визначено, що найкраще діти диференціювали на слух шиплячі-свистячі: 66%.

Шиплячі звуки розрізняли на слух 32% дітей; свистячі – 34% дітей ; сонорні – 44% дітей. Низький показник розвитку фонематичного слуху було зафіксовано під час розрізнення дзвінких-глухих приголосних: у 48% дітей експериментальних і 52% - контрольних груп.

Мотиваційну складову дітей раннього віку було діагностовано за допомогою таких завдань: «Знайди зайве слово», «Будь уважним», а також за допомогою методу непрямого спостереження за поведінкою та діяльністю з метою вивчення позитивної або негативної мотивації в дітей до діяльності, а також відповідного емоційного ставлення до діяльності.

Рівні та критерії результатів спостереження для визначення провідного типу мотивації у процесі виховання звуко-та слововимови були такими:

Високий: діти виявляють стійкі пізнавальні мотиви у процесі діяльності, виявляє інтерес до роботи, яка була пов'язана із процесом виховання звуко-та слововимови; діти мають певні соціальні мотиви (взаємодія із однолітками). Негативних мотивів діяльності, які налаштовані лише настановою дорослого, не виявлено.

Середній: діти виявляють переважно зовнішній тип мотивації до діяльності, яка пов'язана із звуко-та слововимовою. Рідше були діагностовано позитивні мотиви діяльності, які виявлялися за ініціативи самих дітей. Інтерес до діяльності мав ситуативний вияв (не до всіх видів запропонованих завдань). Була присутня підказка дорослого.

Низький: діти виявляють суто зовнішній тип мотивації до діяльності, що була пов'язана із вихованням звуко- та слововимови; діти діяли переважно за настанови дорослого виконувати завдання. Інтерес дітей до діяльності майже не прослідковувався (лише у 1-2 випадках). Пізнавальних мотивів у дітей не

ВИЯВЛЯЛОСЯ.

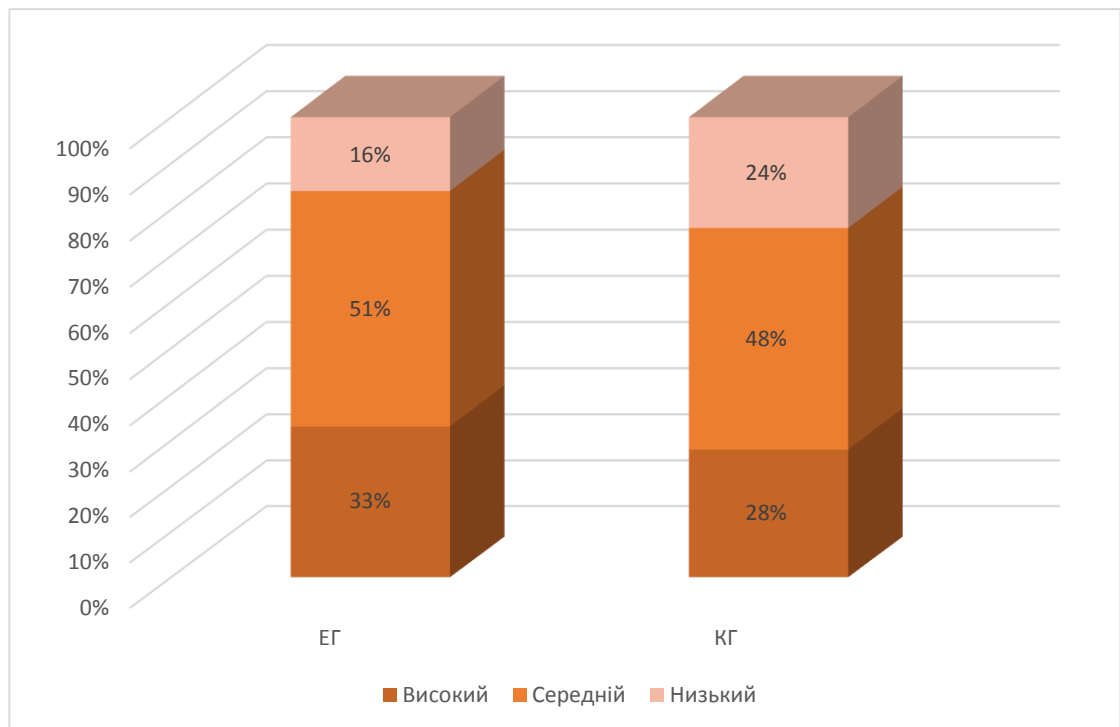

Рис. 2.5. Розподіл рівнів вихованості мотиваційного компоненту звуко- та слововимови в дітей раннього віку (ЕГ і КГ; констатувальний етап експерименту)

Як бачимо з результатів діагностики в дітей з обох груп спостерігався переважно зовнішній тип мотиваційної складової. Такі мотиви мали, переважно, зовнішній негативний характер і детермінувалися спонуканими і настановами дорослого щодо діяльності, яка була пов'язана із вихованням звуко- та слововимови. Діти залучаються до діяльності у меншій частині випадків, виходячи із певних пізнавальних мотивів, а також із соціальних (взаємодія із однолітками у процесі діяльності). До такого відсотка опитаних було віднесено 48% із ЕГ і у 51% дітей із КГ.

До 30% опитаних у обох групах (як у ЕГ, так і у КГ) ми віднесли дітей, які характеризувалися низьким рівнем, адже у них переважали суто зовнішні (негативні) мотиви діяльності у процесі виховання звуко- та слововимови.

Внутрішня мотивація у таких дітей не виявлялася. У певних випадках прослідковувалися соціальні та ігрові мотиви залучення до діяльності. Діти рідко виявляли самостійність у своїх відповідях.

Найменше дітей та їх відповіді були співвіднесені із високим рівнем, який становив у ЕГ 28% і у КГ також 33% відповідно. Такі діти мали пізнавальні внутрішні мотиви діяльності, яка пов'язувалася із вихованням звукової культури мовлення, а також характеризувалися стійким пізнавальним інтересом до процесу роботи, була активними і виявляли високий рівень самостійності під час виконання завдань.

Після проведеної діагностики рівня звуко- та слововимови в дітей раннього віку років, після кількісного, якісного аналізу результатів, ми обчислили показники за всіма 4-ма методиками, а також середні результати рівня звуко- та слововимови в дітей із ЕГ та КГ (табл.2.5., рис.2.6.).

Таблиця 2.5.

Узагальнені результати діагностики рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку (ЕГ і КГ, констатувальний етап експерименту (%))

Критерії	Рівні, у %					
	Високий		Середній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивний	29%	21%	51%	41%	24%	38%
Емоційний	18%	13%	54%	43%	28%	39%
Поведінковий	23%	19%	56%	48%	21%	33%
Мотиваційний	33%	28%	51%	48%	16%	24%

Отже, проаналізувавши показники звуко- та слововимови в контрольній і експериментальній групах, ми відмітили те, що обох групах було виявлено

приблизно однаковий рівень звуко-та слововимови, що й дало підстави для подальшого проведення експериментального дослідження.

Результати констатувального етапу експерименту були: аналіз результатів констатуючого експерименту засвідчив недостатній рівень звуко-та слововимови в дітей 2-3 року життя, що вимагало розробки та впровадження програми виховання звуко- та слововимови засобами дидактичних ігор і вправ.

Провівши дослідження рівня сформованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку, ми з'ясували, що як в експериментальній, так і в контрольній групі є діти, які характеризуються високим рівнем сформованості звуко- та слововимови, проте також є певна кількість дітей, які мають низький рівень. Більша частина двох груп мають середній рівень сформованості звуко-та слововимови.

На основі отриманих результатів робимо висновок, що найважчими для дітей були завдання, які стосувалися завдання самостійно впізнавати та диференціювати звуки у різних мовленнєвих ситуаціях та відтворювати їх без підказок дорослого. Це обґрунтовується віковими особливостями дітей раннього віку та їх недостатнім досвідом, нестійкістю уваги, отож дітям легше вимовляти звуки, повторюючи за вихователем, який одразу виправляє дитину у формі індивідуальної роботи.

Дещо легше дітям давалися завдання на інтонування певних висловлювань, уривків із казок або оповідань. Найкращі результати діти показали під час діагностики емоційної та соціальної мотиваційної складових звуко- та слововимови, адже їм було цікаво, вони активно залучалися у процесі співпраці із вихователем та виконувати його вимоги, хоча певною мірою, характеризувалися неуважністю. Також варто відзначити, що, не зважаючи на інтерес дітей до роботи, яка була пов'язана із діагностикою рівня їх звуко- та слововимови, хоча деякі діти також мали низькі показники у обох групах.

Таким чином, діагностика показала про недостатній рівень звуко- та

слововимови дітей в раннього віку.

Із метою підвищення рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку ми вважаємо необхідним розробити спеціальну авторську експериментальну програму з використанням засобів дидактичних ігор і вправ та апробувати її у експериментальній групі.

2.2. Авторська експериментальна ігрова програма «Звуки і слово – народиться мова» із виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ

Починаючи роботу з ранніми дошкільниками у контексті виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку, нами була вивчена методична література з цієї теми, зібрано чимало дидактичного матеріалу, було проаналізовано різні програми, які орієнтують вихователів закладів дошкільної освіти на виховання звуко-та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Тому ми зупинилися саме на дидактичних іграх і вправах, як на найбільш природній та цікавій діяльності для дітей.

Оскільки наше дослідження виявило певні труднощі та проблеми в освоєнні дітьми звуко- та слововимови, нашим основним завданням було зробити цей процес більш простим, доступним, але цікавим та насиченим, що призведе до засвоєння основних правил правильної звуковимови та вміння диференціювати звуки, добираючи найбільш доцільні засоби інтонаційної виразності мовлення: темп, ритм, силу голосу, що також сформує конкретні практичні навички дітей у питанні виховання.

Мета формувального етапу експерименту полягала у розробці та впровадженні авторської програми «Звуки і слово народиться мова» з метою перевірки організаційно-педагогічних умов ефективності виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Тому на другому етапі нашого дослідження (формувальний етап експерименту) нами була розроблена і реалізована програма виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку з використанням засобів дидактичних ігор і вправ.

Організуючи формувальний експеримент, ми розробили експериментальну програму виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ, що охоплювало комплексну роботу з усіма компонентами виховання звуко- та слововимови дітей 2-3 років.

Розроблена програма передбачала такі взаємопов'язані етапи: організаційно-методичний, пізнавальний, діяльнісний, комунікативно-творчий.

Однак, спочатку доцільним було окреслити основні організаційно-педагогічні умови формування у дітей раннього віку звуко- та слововимови із використанням дидактичних ігор і вправ, реалізація яких забезпечує ефективність нашої авторської програми.

У розроблений нами комплекс організаційно-педагогічних умов включені наступні: відповідність матеріалу віковим особливостям дітей раннього віку; варіативність видів роботи на занятті; активізації пізнавального інтересу дітей до роботи; підбір і застосування ігрових методів, прийомів, які забезпечують цілісність мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Гіпотеза дослідження передбачала, що використання дидактичних ігор і вправ підвищує ефективність виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку, оскільки забезпечується можливість:

- врахування вікових, індивідуальних особливостей та наявного рівня розвитку звуко- та слововимови в дітей раннього віку.
- розвитку фонематичного слуху та мовного апарату дітей.
- органічного поєднання ігрової та мовленнєвої діяльності дітей.
- комплексного виховання в дітей всіх складових звуко- та слововимови.

Не менш важливим у реалізації нашої експериментальної програми є дотримання принципів виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Принципи – це вихідні теоретичні положення (правила, вимоги), керуючись якими, вихователь добирає засоби, методи і прийоми навчання, які на його погляд є найбільш ефективними[48, с. 235].

Принципи виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку відносяться до спеціальних принципів, оскільки стосуються конкретної галузі лінгводидактики. Серед них виділяємо такі:

1) рухливої мовленнєвої практики дітей в ході виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку. Адже чим більше дитина говорить і відповідає на запитання вихователя у діяльності із використанням засобів дидактичних ігор і вправ, тим ефективнішим буде цей процес;

2) комплексного підходу до виховання звуко- та слововимови дітей в раннього віку. Полягає в спільній роботі педагога над засвоєнням дитиною звуко- та слововимови та усіх складових цього процесу (когнітивної, емоційної, поведінкової, мотиваційної);

3) насичення мотивації мовленнєвої діяльності дітей. Будь-яке мовленнєве завдання чи вправа повинна мати своєрідну мотивацію, найкраще – за допомогою гри, наприклад, з іграшками (розказати історію про свою улюблену гру з любимою іграшкою або скласти маленький сценарій з іграшками, щоб відтворити в ляльковому театрі тощо);

4) сенсорно-лінгвістичного розвитку дитини. Він передбачає виховання звуко-та слововимови дітей на основі чуттєвого досвіду (сенсорики) за допомогою різних аналізаторів (зорового, слухового, смакового, дотикового тощо) у процесі виховання звуко- та слововимови дітей раннього віку із використанням дидактичних ігор та вправ.

Отже, на основі зазначених умов, принципів виховання звуко- та

слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ, аналізу перспективного педагогічного досвіду організаційно-педагогічних умов крізь призму використання дидактичних ігор і вправ у питанні виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку та результатів первинної діагностики, ми розробили та реалізували експериментальну модель та авторську програму *«Звуки і слово-народиться мова»*.

На цьому етапі дослідження, із огляду на результати рівня звуко- та слововимови в дітей раннього віку, нами було розроблено експериментальну програму використання засобів дидактичних ігор і вправ. На наш погляд, робота з дидактичними іграми та вправами для дитини цього віку- найбільш природна та цікава діяльність для дітей у питанні формування звуко- та слововимови.

Зважаючи на вікові особливості дітей, ми врахували організаційно-педагогічні умови із виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ. До них відносимо:

- відповідності матеріалу віковим особливостям дитини раннього віку;
- за варіативності видів роботи на занятті;
- за активізації пізнавального інтересу дітей до роботи;
- відбір і застосування методів, прийомів, засобів, які забезпечують цілісність мовленнєвого розвитку в дітей раннього віку

Безперечно, виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку повинно здійснюватися за допомогою тих форм, методів, засобів та прийомів роботи, які активізують увагу, мовлення дитини, її пізнавальну діяльність та мотивацію. Адже без зацікавленості дітей не може бути результативної роботи.

На першому етапі, який передбачав роботу щодо забезпечення навчально-виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом, було дібрано різноманітні дидактичні ігри та вправи на кожний звук, який не

вимовляли, або спотворювали діти, на розвиток фонематичного слуху та інтонаційних засобів виразності; розроблено тексти і сценарії лінгвістичних занять з улюбленими для дітей героями, складено конспекти експериментальних занять із використанням засобів дидактичних ігор і вправ.

Мета авторської експериментальної програми *«Звуки і слово-народиться мова»* підвищення рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Завдання авторської програми: *«Звуки і слово-народиться мова»* із питання виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку, на наш погляд, повинні сприяти формуванню таких знань, вмінь та навичок в дітей:

- розвитку артикуляційного апарату (м'язового мовленнєвого апарату дітей);
- навичкам міркувати, висловлювати свої думки, проявляти ініціативність у спілкуванні та пізнанні
- розвитку мовленнєвого дихання;
- розвитку фонематичного слуху;
- оволодінню правильною вимовою усіх звуків рідної мови;
- удосконаленню дикції;
- сприяти розвитку емоційної сторони мовлення;

Ці завдання було реалізовано в єдності. Їх виконання сприяло забезпеченню підвищення рівня звуко-та слововимови дітей ЕГ.

Зміст авторської програми *«Звуки і слово народиться мова»* із застосуванням дидактичних ігор і вправ в дітей 2-3 років, відображено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Авторська програма *«Звуки і слово – народиться мова»*
з виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами**

дидактичних ігор і вправ

№	Вид роботи	Мета
1.	«У гостях у Язичка»	Формування уявлень дітей про будову мовного апарату та риси творення звуків; розвивати пізнавальні процеси: увагу, мислення, мовлення; виховувати правильну звуковимову та культуру мовлення.
2.	«На гостинах героїв казок»	Виховувати інтонаційну виразність мовлення Познайомити дітей з фольклорними жанрами – забавлянками та потішками, спонукати повторювати за вихователем з відповідною інтонацією.
3.	«Пригода у лісі»	Виховувати інтонаційну виразність мовлення, чіткість мовлення, вміння розрізняти звуки Знайомити дітей із скоромовкою, спонукати повторювати за вихователем фольклорні твори з відповідною інтонацією.
4.	«Знайомство зі словами»	Формувати у дітей уявлення про те, що українська мова, як і будь-які інші, складається із слів Виховувати інтонаційну виразність мовлення, чіткість мовлення. Розвивати мовлення, мислення, увагу пам'ять. Виховувати дисциплінованість, сумлінність, організованість.
5.	Заняття «Виховання правильної вимови звуку [й]і»	Формувати уявлення дітей про різноманіття звуків рідної мови, а також здатності впізнавати та правильно вимовляти звук [й]; розвиток мовлення, уваги, мислення, пам'ять; виховувати організованість, зосередженість,
6.	Заняття «Вимова звука [л]	Формування здатності впізнавати звук [л]; формувати навички правильної артикуляції звука; розвивати пізнавальні процеси: мовлення, увагу, мислення, пам'ять; виховувати самостійність, дисциплінованість.
7.	Заняття «Вимовляємо звук [ж]	Формування вмінь та навичок розрізняти та впізнавати звуки у словах та реченнях; формування правильної артикуляції звука [ж]; розвиток всіх пізнавальних процесів дітей

		раннього віку; виховання самостійності, організованості, відповідальності.
8.	Заняття «Дружба із звуком [ч], [ш], [с], [ц]	Формування здатності шиплячі та свистячі звуки; розвивати навички щодо впізнавання звуків у словах та реченнях; формувати навички правильної артикуляції звуків; розвивати пізнавальні процеси дитини: мовлення, увагу, мислення, пам'ять; виховувати самостійність, дисциплінованість, відповідальність, уважне ставлення до діяльності.
9.	Заняття «Цікава подорож із звуком [р]»	Формування артикуляції сонорного звука [р] Формування умінь дітей розрізняти звуки, вправляти в умінні складати слова за опорними звуками
10.	Заняття на тему: «Виховання правильної вимови звуку [л]»	Закріпити навички правильно вимовляти і розрізняти звук [л]. Стежити за правильною артикуляцією дитини
11.	Заняття на тему: «Виховання правильної вимови звуку [ж]»	Закріпити правильну вимову звуку [ж] в складах і словах.
12.	Заняття на тему: «Виховання правильної вимови звуку [ч]»	Закріпити правильну вимову звуку [ч] в в складах і словах..
13.	Заняття з звукової культури мовлення «Виховання правильної вимови звуку [щ]»	Закріплення правильної вимови звуку [щ] в складах, словах, у фразі.

На першому етапі, який передбачав роботу щодо забезпечення освітнього процесу необхідним експериментальним матеріалом, було дібрано різноманітні дидактичні ігри і вправи на кожний звук, який не вимовляли, або спотворювали діти, на розвиток фонематичного слуху та інтонаційних засобів

виразності; складено конспекти експериментальних занять із використанням дидактичних ігор і вправ.

На другому занятті «*На гостинах у героїв казок*», метою якого було виховання інтонаційної виразності мовлення дітей раннього віку. Для цього використовувалася дидактична гра «Де живе Язичок?». За її умовами діти повинні були відповісти правильно на запитання про органи мовлення (язик, губи, зуби тощо) задля розуміння того, як творяться звуки.

На основному етапі заняття вихователь спільно дав завдання дітям повторити рухи Язичка, аби були створені відповідні звуки (вліво, вправо, ввверх, в них та ін.).

На завершальному етапі цього заняття із метою активізації інтересу дітей до спільної роботи та задля створення невимушеної атмосфери на занятті.

Вихователь промоляв завдання ігрової вправи.

Далі, наприкінці заняття вихователь подякував дітям за роботу.

Друге заняття «*На гостинах у героїв казок*», метою якого було виховання інтонаційної виразності мовлення.

Заняття передбачало використання ігор і вправ. Наприклад, гра «Біжить Зайчик дорогою» для виховання виразності та чіткості мовлення, правильного інтонаційного супроводу висловлювання. Завдання *ігрової вправи* полягало у тому, що дитина промовляє слова та кожен раз з різною силою звуку.

Також дітям була запропонована робота над ігровою вправою «Втішимо Зайчика», за умовами якої дітей було поділено на групи. За умовами завдання діти повторювали за вихователем слова-потішки для Зайчика, а потім відтворювали їх у власному мовленні.

Така робота, на наш погляд, сприяла стимулюванню інтересу дошкільників до виконання завдань, адже мала повну відповідність віку, інтересам і смакам дітей 2-3 років.

На третьому занятті «Пригода у лісі», метою якого було використовувалися такі вправи на виховання правильної артикуляції звуків у дітей, як: «Лис у лісі заховався», «Йшла зозуля мимо саду» [79, с. 19].

Наприклад, ігрова вправа «Сорока-ворона» після попереднього пояснення вихователя, передбачала групову роботу, адже всіх дітей було поділено на дві групи. Дітям ставилося завдання по черзі вимовити такі скоромовки.

Перша група:

Де, вороно-каркароно, ти була?

Що, вороно-каркароно, принесла?

Друга група повинна була повторити за вихователем

Кружляла угорі

Горобців розганяла у дворі.

[9, с. 12].

Така робота сприяла вдосконаленню артикуляції таких проблемних звуків серед дітей раннього віку, які ми діагностували на початку нашого дослідження, як: [р], диференціацію шиплячих і свитячих: [ш], [ц] і [с]. Діти вчилися чітко вимовляти кожен звук, який було повторено із вихователем кілька разів у випадку неправильної вимови. Також, вдосконалення звуковимови в дітей, також формувала правильний темп, чіткість мовлення, збагачувала його звертаннями, сприяла формуванню лексичної правильності мовлення, «відкривала» перед дітьми невідомі раніше слова із народнопоетичної творчості (наприклад: «чкурнути» -втекти). Незрозумілі слова дітям були пояснені вихователем.

Із метою формування і збереження гармонійних відносин між учасниками групи, також використовувалися скоромовки, які, окрім розвитку фонематичної компетентності дитини та її мовлення загалом, сприяли також розвитку її морально-етичних почуттів: дружби, розуміння, товарищкості. Як

підсумок роботи, коли діти ділилися горішками, вихователь читав слова вправи-гри: «А у вас такий Євгенко є, Що так горіхи роздає? (коли діти не могли знайти згоди, коли не всім дітям дісталася однакова кількість горішків). Наприкінці заняття всі учасники обмінювалися враженнями і думками.

На четвертому занятті із назвою «*Знайомство із словами*», основна мета якого спрямовувалася на те, щоб формувати у дітей уявлення про те, що українська мова, як і будь-які інші, складається із слів, а також сприяти формуванню уявлень, що звуки мови складають слова.

Із метою виховання інтонаційної виразності мовлення та його чіткості, мовлення, вміння розрізняти звуки у словах; спонукати повторювати за вихователем висловлювання із відповідною інтонацією; розвивати мовлення, мислення, увагу пам'ять. Виховувати дисциплінованість, сумлінність у процесі діяльності та організованість, були використані такі форми, методи та засоби роботи, як: показ, розглядання, складання розповіді дітьми, пояснення, бесіда, запитання, розповідь, загадування загадки, вивчення скоромовки, вказівка, аналіз дітьми.

Із метою формування уявлень дітей щодо правильності звуковимови та складання слів у речення, ми запропонували роботу із використання дидактичних ігор на правильну артикуляцію звуків. Наприклад «Що це?»

Біла свинка

Рожева спинка

У неї поросятко

Аж цілий... (десяток) [14, с. 22].

Така робота із дотепними мовними висловлюваннями сприяла активізації уваги дітей, їх творчого мислення, позитивно налаштувала на діяльність із виховання звуко- та слововимови в дітей. Також додамо, що заняття мало інтегроване спрямування, адже його засоби формували різні

компетентності дітей 3 року дитя, не лише звукову, а також математичну, інформаційну, комунікативну тощо.

Дібрані дидактичні ігри та вправи на цьому занятті сприяли формуванню у дітей навичок використання у мовленні іменників у формі різних відмінків, вміння правильно узгоджувати слова у реченні, формувати навички правильної звуковимови. У нагоді також стане ілюстрований матеріал, за допомогою якого діти краще сприймуть завдання, складання коротких розповідей за певним сюжетом; розвивати навички монологічного та діалогічного мовлення, виховувати навички ввічливого звертання, привітання, прохання.

У роботі ми також врахували те, що діяльнісний підхід у процесі роботи із використанням дидактичних ігор та вправ крізь призму мовленнєвого розвитку дітей дає їм змогу виявляти мовленнєву активність, забезпечує збагачення мовлення дітей новою лексиною, граматичними конструкціями.

На п'ятому занятті *«Виховання правильного вимови звуку [й]»*, ми використали такі вправи та народні ігри, як: *«Повтори без помилки»*, діти повторювали звукосполучення із літерою [й], а також дидактична гра: *«Ай та ой»*, за умовами гри, діти повинні закріплювати навички правильно вимовляти і розрізняти звук [й]. У процесі такої роботи діти вчилися правильної вимови звуку [й].

На шостому занятті. *«Виховання правильного вимови звуку [л] в активному словнику»*, були застосовані дидактичні ігри: *«Вніймай звук»*, за умовами цього завдання діти повинні грюкнути в долоні на звук л. За умовами дидактичної гри *«Сніймай звук»*,

Ігрова вправа *«Що я бачив?»*, яка мала інтегроване спрямування та передбачала виховання не лише звуко- і словимови в дітей, але й елементарних математичних уявлень дітей, передбачала такі умови: вихователь ставив на числову драбинку 4-5 картинок (лампа, ластівка, конвалія, дзига). Дитина, яку обирали для гри, дивиться і каже в якому порядку стоять картинки,

повертається обличчям до дітей і каже: «Я бачив лампу, ластівку, конвалія, дзигу. Діти перевіряли, чи правильно вона все назвала. Потім педагог викликає іншу дитину і змінює порядок картинок. Можна поступово замінювати одні картинки іншими.

На занятті під номером сім, де ми формували вміння дітей щодо правильної вимови звуку [ж] як ізольовано, так і у складі слів, словосполучень та речень, були використані такі народні ігри та вправи: «*Вслід за звуком [жс]*». За умовами такої діяльності діти вправлялися у звуковимові слів із цим звуком.

Для формування правильної вимови цього звуку дітям була запропонована вправа «Вулик», за умовами якої діти ділилися на 2 команди. Перемогу здобувала та команда, учасники якої зуміли найбільш чітко та голосно вимовити звук [ж].

На *восьмому* занятті із вдосконалення звуковимови щиплячих та свистячих звуків: [ч], [ш], [с], [ц], нами також використовувалися такі дидактичні ігри і вправи із метою виховання звуко-та слововимови в дітей («Веселий гномик» для формування правильної артикуляції звуку [с], [с'], [з], [з']. Гра «*Піймай звук*» використовувалася для закріплення правильної вимови звуку [ч] в складах, словах, у фразі [з], [з'], [с], [с']. Гра «*Потяг*» була використана для формування артикуляції звуку [ч], [ш].

На цьому етапі дітей вчили правильно вимовляти звуки рідної мови в словах та словосполученнях, формували правильну артикуляцію звуку, розвивали чітку дикцію, фонематичний слух; формували вміння та навички регулювати силу голосу, темп мовлення, користуватися різною інтонацією залежно від ситуації спілкування.

Для формування вмінь та навичок дітей розпізнавати та правильно вимовляти ці звуки ми також застосували: вправу «Чого не стало?» За її умовами на дошці вивішувалися по чотири картинки зі звуком [ц]. Потім

з'явився гном і прибирав картинку. Діти закривали очі, потім повинні були назвати прибрану картинку і сказати, де знаходиться цей звук у цьому слові. Також на цьому занятті була вправа «Складання речень за малюнками, де були зображені цапля, цап, цариця тощо.

Дидактична гра «Потяг» була використана для формування артикуляції шиплячих звуків [ч], [ш].

На занятті номер *дев'ять* ми вчили дітей правильно вимовляти сонорний звук [р] разом із іншими звуками рідної мови в словах та словосполученнях, формували правильну артикуляцію звука, розвивали чітку дикцію, фонематичний слух; формували вміння та навички регулювати силу голосу, темп мовлення, користуватися різною інтонацією залежно від ситуації спілкування. Наприклад, були використані загадки, за допомогою яких дитина тренувала вимову звука [р], із яким мали труднощі дошкільники із обох груп (імітування гарчання тигра та інших звірів, найбільш цікавих дітям). На цьому етапі із дітьми вивчалися чистомовки із вимовляння і повторення цього звука, які налаштовували дітей на позитивний лад, сприяли невимушеній атмосфері із використанням ігрових вправ на вправляння вимовляти звук [р].

Ра-ра-ра - висока гора.

Ро-Ро-ро-нове перо.

Ру-ру-ру - коза гризе кору [80, с. 51].

Також варто звернути увагу і на те, що заняття проводилися у таких формах, як:

- фронтальні (з усією групою);
- групові (з підгрупами);
- індивідуально-групові (у складі 4-8 дітей) та індивідуальні (від одного до 4 дітей).

Характер таких занять був комплекс, тематичним, підсумковим та контрольним.

На занятті, де ми формували вміння дітей щодо правильної вимови звуку [ч], були використані такі ігри та вправи: «Потяг», гра «Піймай звук», де діти вправлялися у звуковикові слів із цим звуком: подушка - подушечка, глечик, палець, хатинка, тощо.

На занятті «Виховання правильного вимови звуку [щ], ми застосували: вправу Вправа «Чого не стало?» За її умовами на дошці вивішувалися по чотири картинки зі звуком [щ]. З'являється гном і прибирав картинку. Діти закривали очі, потім повинні були назвати прибрану картинку і сказати, де знаходиться цей звук у цьому слові. Також на цьому занятті була гра «Хто наглядач» метою якої було закріплення правильної вимови звуку ізольовано, в складах, словах, у фразі. Стежити за правильним положенням органів артикуляції:

На цьому етапі дітей слід вчити правильно вимовляти звуки рідної мови в словах та словосполученнях, формували правильну артикуляцію звука, розвивали чітку дикцію, фонематичний слух; формували вміння та навички регулювати силу голосу, темп мовлення, користуватися різною інтонацією залежно від ситуації спілкування. Основна увага в процесі експериментального дослідження надавалася коригуванню вимови таких звуків за допомогою дидактичних ігор «Де живе Язичок?», «Загубилось зайчення», «Мотоцикліст», «Потяг». Така робота сприяла вдосконаленню вмінь дітей правильно вимовляти свистячі (с, с', з, з', ц, ц'), шиплячі (ш, ж, ч), сонорний (р).

За допомогою системи вправ можна сформувати у дітей навички використання у мовленні іменників, вміти правильно узгоджувати слова у реченні, формувати навички правильної звуковимови. У нагоді також став ілюстрований матеріал, за допомогою якого діти краще сприймуть завдання, складання коротких розповідей за певним сюжетом; розвивати навички

монологічного та діалогічного мовлення, виховувати навички ввічливого звертання, привітання, прохання.

Також варто відзначити і те, що у нашій роботі буде доцільним використання діяльнісного піходу до мовленнєвого розвитку дітей раннього віку дає їм змогу виявляти мовленнєву активність, забезпечує збагачення мовлення дітей новою лексикою.

У роботі з дітьми раннього віку із виховання звуко- та слововимови можна запропонувати ігри: для формування навичок правильної звуковимови; ігри на диференціацію звуків, їх правильну артикуляцію шиплячих, дзвінких, свистячих звуків. Така робота спонукає дітей до вияву творчості, наполегливості, самостійності (наприклад, ігри «Назви предмет» на вміння складати слова за окремими словами або ж ігрова вправа «Дістанемо», яку проводять і з метою формування умінь дітей розрізняти свистячі, шиплячі, сонорні, дзвінкі, глухі та правильно артикулювати їх тощо). Така робота сприяє розвитку не лише мовлення, але й усіх пізнавальних процесів дитини.

Отже, на цьому етапі ми проводили роботу використанням дидактичних ігор і вправ у вихованні звукової культури мовлення в різних видах діяльності.

На підсумковому етапі роботи передбачалося вивчення ефективності розробленої програми виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ. Дітям були запропоновані завдання аналогічні тим, що давалися на констатувальному етапі експерименту.

На підсумковому етапі роботи передбачалося вивчення ефективності розробленої програми формування звуко- та слововимови засобами дидактичних ігор і вправ.

Оскільки результати констатувального експерименту показали, що рівень звуко- та слововимови в дітей із контрольної та експериментальної груп напередодні впровадження авторської експериментальної програми був майже однаковим, ми провели повторну діагностику рівня сформованості звуко-та

слововимови в дітей обох груп (контрольний експеримент) з метою перевірки ефективності розробленої і реалізованої нами програми.

Дітям було запропоновано ті ж завдання, що проводились на констатувальному етапі дослідження.

Результати повторної діагностики рівнів звуко- та слововимови в дітей раннього віку представлені у таблиці 2.7. і на рис. 2.8., 2.9.

Таблиця 2.7.

Результати повторної діагностики рівнів вихованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку (після формувального етапу експерименту; %)

Компоненти	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивний	37%	24%	59%	43%	21%	33%
Емоційний	24%	18%	61%	47%	25%	34%
Поведінковий	32%	23%	58%	53%	18%	29%
Мотиваційний	46%	29%	55%	51%	12%	21%

Аналізуючи результати, представлені в таблиці, можна констатувати, що у всіх дітей експериментальної групи, на відміну від контрольної групи, відзначається позитивна динаміка зростання рівня звуко-та слововимови за всіма критеріями.

Зокрема, за даними контрольного експерименту кількість дітей експериментальної групи, що мають високий рівень звуко- та слововимови більша на 37%, порівняно із контрольною групою і становить 24%.

Це пов'язувалося із тим, що половина діти могли легко сприймати звуки рідної мови, диференціювати їх, самостійно виконувати завдання щодо

впізнання та розрізнення звуків. Наприкінці експерименту висловлювання дітей стали зв'язними, логічними та граматично правильними, а мовлення – більш активним та емоційним. Інтерес дітей до роботи із звуко- та слововимови на контрольному етапі також зріс. Середній рівень звуко- та слововимови було виявлено у 59% дітей експериментальної групи, а низький – у 33% дітей, що свідчить про позитивні зрушення.

Показники сформованості емоційного компонента звуко-та слововимови також покращилися та були показані у позитивній динаміці. Кількість дітей із низьким рівнем сформованості емоційного компонента тепер становить 21% дітей експериментальної групи. Такі діти, більш самостійно та впевнено могли добирати відповідний темп, тембр, силу голосу у процесі висловлювання після проведеної методичної системи роботи із звуко-та слововимови засобами дидактичних ігор і вправ. Середній рівень розвитку емоційного компоненту тепер мали 61% дітей, а низький – 25%, що також свідчить про суттєві покращення у показниках ЕГ, із якою проводилася робота.

Кількість дітей експериментальної групи із високим рівнем поведінкового компонента тепер становила 32%, що на 9% більше, ніж в контрольній групі. Такі діти мали позитивне налаштування на роботу, яка була спрямована на виховання звуко- та слововимови, інтерес в дітей до цієї діяльності на цьому етапі став більш стійким. На середньому рівні знаходиться 55% дітей експериментальної групи, а на низькому – 18%.

Найбільше зростання показників було виявлено під час повторної діагностики розвитку мотиваційної спрямованості звуко- та слововимови в дітей раннього віку. Дітей, що мають високий рівень її розвитку, стало 46%, середній – 58, а низький – 12. Діти стали набагато частіше проявляти ініціативу у спілкуванні, ставити запитання, навчилися підтримувати розмову та слухати

співрозмовника. Загалом результати дітей експериментальної групи кращі приблизно на 10-15%, порівняно з контрольною групою.

У той же час показники дітей контрольної групи змінилися не значно. Відзначаються лише поодинокі випадки підвищення рівня розвитку кожного з критеріїв звуко- та слововимови в дітей 2-3 років (таблиця 2.7).

З метою доведення ефективності нашої авторської програми, вважаємо доцільним представити порівняльну таблицю загальних результатів діагностики рівнів звуко- та слововимови в раннього віку дітей експериментальної та контрольної груп до експерименту та після експерименту (таблиця 2.7.).

Таблиця 2.7.

Загальні результати вихованості звуко- та слововимови в дітей експериментальної та контрольної груп до та після експерименту (%)

Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	29%	21%	37%	24%
Середній	51%	41%	59%	43%
Низький	24%	38%	21%	33%

Узагальнені результати діагностики рівня вихованості звуко- та слововимови в дітей експериментальної та контрольної груп до та після експерименту (%) також уточнено на рис. 2.10.

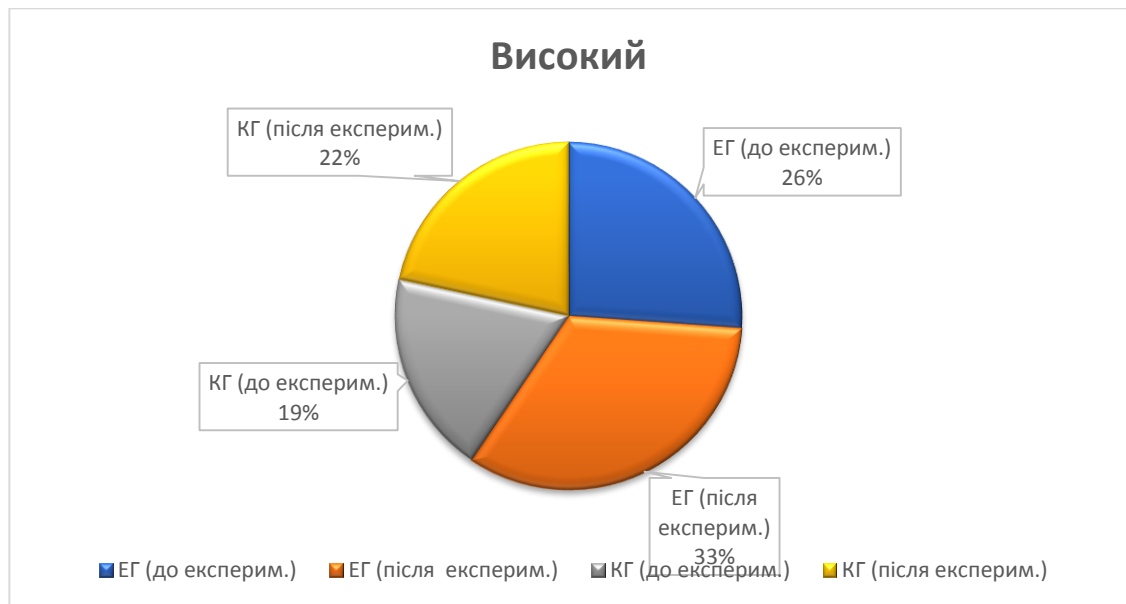

Рис. 2.10. Загальні результати діагностики рівня вихованості звуко-та слововимови в дітей експериментальної та контрольної груп до експерименту та після експерименту.

Таким чином, програму виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ: «Звуки і слово-народиться мова» було реалізовано протягом року в експериментальній групі ЦРД №5 м. Житомира. Заняття в контрольній групі відбувалися за традиційною програмою.

Результати проведеної нами роботи показали, що використання засобів дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови, було ефективним, про що і засвідчили результати нашого дослідження.

Зіставивши дані контрольного етапу експерименту з даними констатувального етапу експерименту, ми з'ясували, що наша авторська експериментальна програма «Звуки і слово – народиться мова» є ефективною та сприяє звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Також доцільно додати, що наша авторська програма із розвитку звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ передбачала цікаві форми та методи роботи, які сприяли також активізації

пізнавальних процесів дітей цієї групи, та сформували дружні стосунки між дітьми, та створили доброзичливу атмосферу.

2.3. Рекомендації педагогам ЗДО із виховання правильної звуко- та слововимови в дітей 2-3 років засобами дидактичних ігор і вправ

Означимо зміст рекомендацій для вихователів ЗДО у питанні виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Передусім, варто відзначити, що діяльність із виховання звуко- та слововимови вихователі ЗДО повинні будувати на таких основних принципах:

- на ретельному доборі вихователем навчального матеріалу із використанням ігор і вправ;
- інтеграції роботи з різними напрямками роботи та видами діяльності дітей;
- активного залучення дітей до роботи;
- використання розвивального потенціалу ігор і вправ у створенні оптимального мовного середовища в умовах родини та ЗДО [39, с.14].

Орієнтуючись на посильність діяльності для дітей раннього віку, робота із використання дидактичних ігор і вправ може передбачати такі етапи:

Організаційно-методичний етап може передбачати забезпечення навчально-виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом. Метою другого етапу (пізнавальний) було ознайомлення дітей із різноманітними формами та методами роботи на занятті.

Третій етап (діяльнісний) був спрямований на активізацію використання засобів дидактичних ігор і вправ у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Четвертий етап (комунікативно-творчий) передбачає самостійне використання дітьми набутих умінь і навичок звуко-та слововимови у різних ситуаціях мовленнєвого спілкування.

Передусім, наголосимо на тому, що із метою активізації інтересу в дітей до діяльності, яка спрямована на виховання звуко- та слововимови, варто звернути увагу на створення різноманітного та цікавого середовища у ЗДО, наповнити його відповідними дидактичними та наочними матеріалами із розробленими іграми і вправами. Середовище ЗДО повинне відповідати віку, особливостям психічного розвитку дитини раннього віку, передбачати принцип народності, за умовами якого розроблені заняття із використанням ігор та вправ передбачали фольклорні мотиви задля залучення дитини до національної та етнокультурної спадщини свого народу [24, с.76].

Орієнтуючись на зону найближчого розвитку дітей раннього віку, варто наголосити на тому, що ігри та вправи повинні бути цікавими та зрозумілими для дітей 2-3 років, передбачати зрозумілі питання та улюблених для дітей персонажів казок або мультфільмів тощо. Такі заняття доцільно організовувати у формі конкурсів, вікторин, змагань, які стимулюють дітей до засвоєння навчальної інформації у цікавій та невимушеній формі, яка звична для них [81, с. 3].

Зважаючи на активні дії дитини у цей період, які виявляються у грі, вихователь не повинен забувати про використання предметів-замінників у процесі проведення ігор, а також про моделювання реальних ситуацій, у процесі яких формується звуко-та слово вимова дитини [56, с.125].

Реалізуючи принцип створення найбільш оптимального мовного середовища не лише в умовах ЗДО, але й у родині дітей, дорослі не повинні забувати, що у процесі використання засобів дидактичних ігор та вправ із метою виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку доцільними формами та методами організації діяльності можуть бути такі як: спільна

діяльність вихователя та дітей, у процесі якої збагачується мовлення дитини новими словами, виразами та ін., адже у спільній діяльності формується навички мовлення, інтонації. Цьому також сприяє приклад педагога, який повинен бути для дітей взірцем правильного мовлення, а також спілкування батьків із дотриманням норм літературної мови. Така робота повинна сприяти збагаченню мовлення дітей фразеологізмами, звертаннями, службовими словами та ін. [19, с. 88].

Дуже важливим аспектом у процесі використання ігор і вправ як засобів виховання звуко-та слововимови дітей раннього віку. Вихователь повинен дотримуватися таких вимог:

- використовувати вже наявні знання, отримані шляхом безпосереднього сприймання;
- підтримувати інтерес і різноманітність дій;
- поступово ускладнювати дидактичне завдання та ігрові дії;
- конкретно і чітко пояснювати правила роботи [29, с.8].

Організуюючи діяльність із використанням засобів ігор і вправ, вихователь не повинен забувати і про створення «ситуацій успіху», які стимулюють позитивну мотивацію та активізують інтерес дитини раннього віку до процесу виховання звуко- та слововимови. Наприклад, організуючи роботу за використання ігор та вправ, вихователь хвалить кожную дитину за її успіхи, а також коректно вказує на недоліки дитини, у тому числі, й перед батьками [66, с. 42].

Рекомендовані нами форми, методи та прийоми із виховання правильної звуко- та слововимови в дітей 2-3 років засобами дидактичних ігор і вправ унаочнені на рис.2.11.

Рис. 2.11. Форми, методи та засоби організації діяльності вихователя ЗДО із виховання правильної звуко-та слововимови в дітей раннього віку; складено автором

Таким чином, розроблені методичні рекомендації у питанні виховання звуко-та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ, передбачають організацію діяльності педагога із врахуванням вікових особливостей, інтересів та смаків дітей у процесі добору навчального матеріалу, орієнтацію на принцип посильності, зону найближчого розвитку дошкільника, добір форм, методів, засобів та прийомів роботи з метою підвищення позитивної мотивації дітей до діяльності з використанням

дидактичних ігор і вправ у вихованні чіткості, виразності, інтонаційної грамотності, правильного темпу мовлення дітей («ситуації успіху», інтегровані заняття, командна, парна робота тощо).

У процесі такої діяльності педагог ЗДО повинен організовувати роботу не лише до того, щоб дитина повторювала за зразком, але й на виховання мовного чуття дітей раннього віку (у процесі розрізнення та добору доцільних звуків у своєму мовленні, у процесі інтонування тощо).

Висновки до другого розділу

Отже, нами було проведено дослідження на базі Житомирського ЦРД№5 у складі 39 дітей – 19 дітей КГ та 20 із ЕГ.

Із метою діагностики наявного рівня звуко- та слововимови в дітей раннього віку, нами було організоване і проведене експериментальне дослідження, яке передбачало аналіз ефективності застосування засобів дидактичних ігор та вправ та проводилося у 3 етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

Під час констатувального експерименту ми провели первісну діагностику рівня звуко- та слововимови в дітей раннього віку. Діагностика проводилась за такими критеріями: когнітивний, емоційний, поведінковий, мотиваційний, які були попередньо описані у першому розділі.

Відповідно до кожного критерію, ми підібрали методики та методи, що дозволяють продіагностувати рівень звуко-та слововимови в дітей раннього віку. Для визначення рівня сформованості когнітивного компоненту ми використали методики «Що сказав Ведмедик?», «Плесни у долоні», для вивчення емоційного компоненту була використана методика «Лісова пригода», для діагностики рівня розвитку поведінкового компонента методика під назвою «Чи правильно сказав Чебирайко?», «Ходить гарбуз по городу», для дослідження соціально-мотиваційного компонента був

застосований метод непрямого спостереження за роботою дітей за їх поведінкою на заняттях із використанням таких завдань: «Знайди зайве слово» та «Будь уважним».

Після якісного та кількісного аналізу усіх діагностичних завдань ми встановили, що найважчими для дітей раннього віку були завдання, що стосувалися поведінкового компонента, за яким діти повинні були самостійно і без підказок дорослого визначити помилки у вимові звуків улюбленими персонажами із завдання та доречно виправити їх, а також на вміння помічати ті звуки, які повторилися у процесі прочитання завдання. Завдання на діагностику диференціювати звуки та називати їх дітям давалися дещо легше, однак у чималій кількості дітей також виникали певні труднощі, які відносилися до низького рівня. Також за емоційним компонентом показники обох груп були недостатніми, адже багато дітей не могли повторити висловлювання із найбільш доречною інтонацією на позначення різних емоцій, не всі діти могли узгодити повторене із відповідними жестами, мімікою, показати емоції гніву, турботи та ін. Найкращі результати діти показали під час діагностики соціально-мотиваційного компонента, адже у більшості випадків характеризувалися позитивним ставленням до діяльності, хоча деякі діти також мали низький рівень їх розвитку.

На початковому етапі нами було виявлено те, що рівень звуко- та слововимови в дітей 2-3 років у ЕГ та КГ був, переважно, низьким, адже діти не вимовляли багатьох звуків, спотворювали їх, плутали вимову з іншими звуками (не вимовляли «р», багатьох шиплячих та ін.). Тому із метою підвищення рівня звуко- та слововимови в дітей нами була організована відповідна система роботи, де представленні організаційно-педагогічні умови, яка передбачала дидактичні ігри і вправи.

Оскільки наше дослідження виявило певні труднощі та проблеми в освоєнні дітьми раннього віку звуко- та слововимови, ми розробили та

впровадили в освітній процес старшої групи власну програму «Звуки і слово-народиться мова» яка передбачала включає в себе комплекс занять із застосуванням засобів дидактичних ігор і вправ. Окрім цього, до кожної форми роботи ми розробили оптимальні прийоми, методи та засоби: наочність, пояснення, бесіди за темою заняття та ін

На контрольному етапі нашого дослідження, ми провели повторну діагностику рівня сформованості звуко- та слововимови в дітей у КГ та ЕГ і встановили, що у всіх дітей експериментальної групи, на відміну від контрольної групи, відзначається позитивна динаміка зростання його рівня за всіма критеріями приблизно в середньому на 33 % у експериментальній групі.

Таким чином, зіставивши дані контрольного експерименту з даними констатувального експерименту, ми з'ясували, що наша авторська експериментальна програма «Звуки і слово-народиться мова» із використанням дидактичних ігор і вправ була ефективною та сприяла вихованню звуко- та слововимови в дітей раннього віку. Отже, варто говорити про результативність нашої роботи та про підтвердження гіпотези на початку педагогічного експерименту.

ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретичний аналіз та експериментальне вивчення проблеми виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ, ми дійшли таких висновків:

Під поняттям «звуко- та слововимови в дітей раннього віку», слід розуміти правильну і чітку артикуляцію дитиною та вимову звуків, слів і фраз рідної мови; володіння мовним диханням, певний рівень розвитку фонематичного слуху та інтонаційної виразності мовлення. Особливого значення для розвитку звукової культури мовлення набуває саме ранній вік, коли вона формується та стає основою для подальшого оволодіння мовою.

Аналіз чинних програм дошкілля («Базовий компонент дошкільної освіти»(нова редакція), «Дитина», «Дитина у дошкільні роки») передбачають розвиток звуко- та слововимови в дітей раннього віку та до кінця дошкільного періоду (чіткої артикуляції звуків рідної мови, правильної звуковимови та орфоепічної правильності мовлення, мовного дихання, дикції, сили голосу, темпу мовлення, фонематичного слуху, засобів інтонаційної виразності мовлення тощо).

Нами було визначено критерії та показники рівнів сформованості звуко- та слововимови дітей в раннього віку. До них ми віднесли: когнітивний, емоційний, поведінковий та мотиваційний. Їх характеристиками були: орфоепічна правильність мовлення з показниками: правильна артикуляція звуків, чітка дикція, правильна вимова звука в слові та словосполученні; фонематичний слух з показниками: диференціація схожих звуків на слух, правильне відтворення звука, самостійне виправлення дитиною помилок звуковимови; інтонаційні засоби виразності з показниками: вміння адекватно до ситуації спілкування змінювати силу голосу, темп мовлення, інтонацію.

На основі критеріїв та кількісних показників було визначено рівні розвитку звуко- та слововимови в дітей раннього віку: високий, середній,

низький. Після первинної діагностики нами було визначено, що переважна більшість дітей знаходилися на низькому рівні розвитку звукової культури мовлення.

Для визначення рівня сформованості когнітивного компоненту ми використали методики «Що сказав Ведмедик?», «Плесни у долоні», для вивчення емоційного компоненту була використана методика «Лісова пригода», для діагностики рівня розвитку поведінкового компонента методика під назвою «Чи правильно сказав Чебирайко?», «Ходить гарбуз по городу», для дослідження соціально-мотиваційного компонента був застосований метод непрямого спостереження за роботою дітей за їх поведінкою на заняттях із використанням таких завдань: «Знайди зайве слово» та «Будь уважним».

Після первинної діагностики нами було визначено, що переважна більшість дітей знаходилися на низькому рівні розвитку звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Тому на формуючому етапі дослідження була розроблена програма виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

Запровадивши в освітній процес дітей раннього віку заняття із використанням дидактичних ігор і вправ на формувальному етапі експерименту, ми провели повторну діагностику, яка передбачала перевірку ефективності запроваджених форм та методів роботи із виховання звуко- та слововимови в дітей ми проводили на основі аналогічних констатувальному завдань, підтвердив результативність організованої та впровадженої системи роботи, адже результати дітей було показано у динаміці (зростання високого рівня та зниження низьких показників, у середньому на 33%). Отже, варто говорити про результативність нашої роботи, яка передбачала використання дидактичних ігор і вправ із метою виховання звуко- та слововимови в дітей раннього віку.

Було розроблено рекомендації для педагогів у контексті формування звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ. Характеризуючи зміст організаційно-педагогічних умов, спрямованих на формування звуко- та слововимови з використанням дидактичних ігор і вправ, варто звернути увагу на те, що така робота повинна організовуватися із врахуванням вікових характеристик дітей, їх інтересів, смаків, бути різноманітною (для того, щоб підтримувати позитивну мотивацію дітей на заняттях із виховання звуко- та слововимови). Форми та методи роботи на таких заняттях повинні бути варіативними та обов'язково передбачати наочність, адже у цьому віці дитина активно мислить і образами і завдяки цьому більш успішно засвоює інформацію, що спрямована на виховання звуко- та слововимови.

На наш погляд, вивчена нами проблема не вичерпує своєї актуальності і дає підстави для подальших наукових досліджень та для подальших методичних розробок із проблеми у вихованні звуко- та слововимови в дітей раннього віку засобами дидактичних ігор і вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. Г. Щоб дитина хотіла й вміла вчитися. Дошкільне виховання. 2015. № 5. С. 6–7.
2. Бабишин С. Д. Ігри та вправи у мовленнєвому розвитку дитини. Дошкільне виховання. 2015. №1. С.58–60.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2018. 430 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (дата звернення 04.08.22). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyykomponent-doshk-osv.pdf>
5. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Програма та методичні рекомендації. Київ: ІЗМН, 2016. 112 с.
6. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. – 344 с.
7. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища шк., 2017. 542 с.
8. Богуш А. М. Методика навчання мовленню через гру: навчальний посібник Київ: Вища школа, 2015. 398 с.
9. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 251 с.
10. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля 2019. 256с.
11. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві. Київ: Либідь, 2017. 204 с.
12. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. Дошкільне виховання. 2018. № 7. С. 12–14.

13. Дитина: програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2017. 492 с.
14. Дьоміна І. Й. Розвиток мовлення дитини. Стратегії педагогічної допомоги. Київ: Главник, 2014. 95 с.
15. Дичківська І. О. Через свободу і самостійність: розвиток індивідуальності дитини в теорії і практиці М. Монтесорі .Дошкільне виховання. 2015. № 5. С. 6-8.
16. Дубравіна Т. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах.. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 704 с.
17. Енциклопедія освіти. гол. редактор В.Г. Кремень Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
18. Затуліна Г. Я. Конспекти комплексних занять з розвитку мови: старша група: навч. посіб. Харків: Центр пед. освіти, 2019. 176 с.
19. Зимня І. Компетентнісний підхід у навчанні. Київ: Просвіта, 2016. 327с.
20. Іщенко Л. В. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови. Умань: СПД Жовтий, 2019. 164 с.
21. Кручак Г. М., Коновальчук І. І. Педагогічні умови формування правильної звуковимови та слововимовив дітей середнього дошкільного віку. Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні. Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в закладах дошкільної освіти: зб. наук. Хмельницький: ХГПА, 2018. С. 74–79.
22. Калмикова Л. Діагностика мовленнєвого розвитку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 12. С. 27–35.
23. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, 2020. 325с.

24. Коваль О. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку у процесі мовленнєво-ігрової діяльності: досвід роботи вихователя. Ржищів: "Основа", 2013. 80 с.
25. Кожевникова Т. І. Мовленнєвий розвиток дошкільнят. Т. І. Кожевникова. Дошкільнє виховання. 2016. № 12. С. 7-9.
26. Коненко О. С. Формування у старших дошкільників пояснювального зв'язного мовлення на заняттях, у грі та праці. Дошкільнє виховання. 2018. № 10. С. 11-12.
27. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини. Дошкільнє виховання. 2016. № 5. С.3-6.
28. Крутій К. STREAM-освіта: розвиваємо критичне мислення дошкільнят. Дошкільнє виховання. 2020. № 3. С. 3–8.
29. Крутій К. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ЛПС, 2015. 208 с.
30. Кротова Л. Л. Формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку. Запоріжжя: 2014. 380с.
31. Кушнерук Т. Прийоми розвитку мовлення дітей, про які мають знати педагоги. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2017. № 11. С.33–37.
32. Крутій К. Л. Концепція та методичні засади програми «Дитина в дошкільні роки». Запоріжжя: ЛПС. ЛТД, 2016. 400 с.
33. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища (теоретичні засади і практична реалізація). Запоріжжя: ЛПС, 2018. 203 с.
34. Куліш Р. Ігри та вправи як засіб розвитку рідного мовлення, комунікативних навичок і вмінь дітей дошкільного віку. Підготовка фахівців до психолого-педагогічного та соціального супроводу дитини дошкільного віку. Слов'янськ, 2020. С. 111–119.

35. Ладивір С. Методика розвитку мовлення із використанням ігор. Педагогіка. 2017. №12. С.13-15.
36. Ласунова С. І. Розвиток монологічного мовлення старших дошкільників. Дошкільне виховання. 2017. №4. С.4-5.
37. Левицький В.В. Семантика і фонетика: навчальний посібник. Чернівці, 1973. 103 с.
38. Луцан Н. І. Інтегрування вербальних ігор в процес формування діалогічного мовлення старших дошкільників. Наука і освіта. 2016. №3. С. 82-85.
39. Луцан Н. І. Лінгводидактичні проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Дошкільна освіта: науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2004. №4. С.43-47.
40. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція – засобами гри: ефективний досвід. Дошкільне виховання. 2016. № 2. С. 11–15
41. Луценко Т. О. Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками: навчальний. посібник. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2019. 95 с.
42. Ярцева В. Н. Лінгвістичний енциклопедичний словник. Нова енциклопедія, 2017. 690 с.
43. Манько Н. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. 2017. Київ: КНТ. 256 с.
44. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Київ: Вища школа, 1992. 414 с.
45. Наумчук Т. В. Теорія та методика навчання рідної мови дітей. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка, 2015. 214 с.
46. Єрмоленко С. Я, Єрмоленко В. І. Новий український словник-довідник. Київ: Довіра, 1996. 398 с.

47. Піроженко Т. О. Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. Наукові записки ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ: Нора-Друк, 2015. Вип.23. 436 с.
48. Приходько Ю. Особливості спілкування дошкільників. Дошкільне виховання. 2014. № 11. С. 10–11.
49. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
50. Постоян Т. Г. Комплексний розвиток зв'язного мовлення дітей. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 7. С. 124-130.
51. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Основи теоретичної психології. Київ: ІНФРА, 1998. 526 с.
52. Порядченко Л. Описове мовлення: методи розвитку та активізації. Палітра педагога. 2015. № 2. С. 5-9.
53. О. Л. Кононко Програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” 2-е вид., випр. Київ: Світич, 2018. 430 с.
54. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» (дата звернення 12.09.22). URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2336-programa-ukrainske-doshkillya>
55. Рібцун Ю. Щоб малюк заговорив. Дошкільне виховання. 2011. № 4. С. 24–26.
56. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів-Краків-Париж : Просвіта, 2015. 127 с.
57. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія Л.О.Калмикова, Н. В.Харченко, С.Д.Дем'яненко, Л.А.Порядченко; за заг. ред. Л. О. Калмикової. Київ: Вид-во “ПП Медведєв”, 2019. 304 с.
58. Рібцун Ю. В. Словничок для діточок: пароніми: метод. посіб. Київ: Світич, 2018. 136 с.

59. Сагірова О. Розвиток мовлення через народну гру та рухи .Психолог. 2015. № 39–40. С. 2–57.
60. Селиченко В. А. Психологія мовлення. К. : «Магістр-S», 2014. 112 с.
61. Смольнікова Г. Вчимо дітей спілкуватися. Дошкільне виховання. 2016. № 9. С. 14–16.
62. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. Київ: Рад. шк., 1985. 312 с.
63. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки: навчальний. Київ: Академвидав, 2018. 520 с.
64. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: У 5т. Т.2. Київ, 2020. С.401-638.
65. Трифонова О.С. Ігри та вправи як засіб виховання правильної звуковимови дітей. Українське дошкілля: проблеми, пошуки, творчі знахідки. Матеріали доповідей міжвузівської науково-практичної конф. - Умань, 2017. С.1-2.
66. Трифонова О.С. Ігрова діяльність як засіб активізації пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку. Розвиток пізнавальних здібностей дошкільників: зб. наук. праць Південноукраїнського державного педагогічного університету (м. Одеса) ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2018. С.70 -74.
67. Товма І. С. Український музичний фольклор, та народні традиції в житті дошкільнят. Методичні рекомендації. Київ : РМК «Дошкільне виховання».2015. 88 с.
68. Харламов І.Ф. Педагогіка: навчальний посібник 2-ге вид., перероб. і доп. М.: Вища. шк., 2016.576с.
69. Шмаков С. А. Ігри учнів – феномен культури. Харків, 2018. 239 с.
70. Яковенко О. Розвиваємо мовлення з колиски. Дошкільне виховання. 2017. № 2. 2 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичні завдання для вивчення складових звуко-та слововимови в дітей раннього віку

Завдання для дослідження когнітивного компонента

«Що сказав ведмедик?»

МЕТА: виявити вміння дітей розрізняти на слух шиплячі і свистячі звуки.

МАТЕРІАЛ: іграшковий ведмедик.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: Вихователь тримаючи ведмедика в руках відходить від дітей на не велику відстань та тихенько говорить слова які мають схожі звуки. Діти повинні назвати слова, які сказав ведмедик (коса, роса світ, ніс, сова, зоря).

«Плесни в долоні».

МЕТА: виявити вміння дитини розрізняти на слух сонорний звук [р].

МАТЕРІАЛ: предметні картинки.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: Вихователь показує дітям картинку і розказує, що на ній зображено. Дитина повинна швиденько плеснути в долоні, якщо почує звук [р]. Пропонуються картинки де намальовано: рис, сир, лис, глечик, огірки, комар, пенал, сокіл, якір, ластівка, ящірка.

Завдання для вивчення емоційного компонента

« Лісова пригода».

МЕТА: вивчення вміння дітей володіти відповідним засобами інтонаційної та емоційної виразності у процесі вимови звуків

МАТЕРІАЛ: атрибути до лялькового театру.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: Вихователь запрошує дітей до лялькового театру: «На околиці зеленого лісу стояна маленька світлиця. В ній жили два

друга – Вінні–Пух і П'ятачок. У хатинці завжди було затишно та приємно. Кожного дня до них навідувалися їхні друзі, бо з ними завжди було весело. Якось до них прибіг дуже засмучений зайчик Куций Хвіст з проханням допомогти: «Моя дочка Білявочка потрапила –в біду: її впіймав Великий Павук. Він сказав мені, що віддасть мені мою донечку лише тоді, коли я зроблю його всі завдання. Спочатку назвати, що зображено на картинках, а потім сказати, що подарували Павуку на його іменини Якщо я не виконаю ці завдання, то Білявочка до, мене ніколи не повернеться. Давай допоможемо зайчику Куций Хвіст».

Вихователь показує картинки, а діти відповідають (такі предметні картинки: собака, лис, сосна, сіль насіння, сіно, лось; зозуля, гарбуз, коза, заєць цукор, цукерки, ножиці, матрац, перець, спідниця, суниця, полуниця). Вимагалось, щоб дитина промовляла слова голосно та чітко.

Завдання для діагностики поведінкового компонента:

«Чи правильно сказав Чебрияйко?».

МЕТА: розвивати вимову дітьми шиплячих звуків [ж, ш, ч].

МАТЕРІАЛ: іграшка чебрияйко, картинки з малюнками.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: У вихователя іграшковий чебрияйчик Віллі, який запрошує дітей навчити його правильно промовляти звуки, щоб над ним не сміялися його друзі. Вихователь: "Подивися, скільки Віллі приніс багато різноманітних та не схожих картинок. Він аж підстрибує від не терплячки, так хоче назвати ці картинки, але соромиться. Ми з Віллі домовилися, що він буде промовляти назву предметів мені на вушко, а я повторю голосно, а ви виправите помилку і назовете правильний звук". (Запропоновані картинки: шуба, аркуш, вишні, лоша, груші; жінка, жаба, вуж, ніж, кожух; чоботи, часник, качка, піч, м'яч). Наприкінці гри чебрияйчик дякує дітям за те, що вони навчила вірно його вимовляти звуки.

«Ходить гарбуз по городу».

МЕТА: розвивати вимову дітей сонорного звуку [р].

МАТЕРІАЛ: предметні картинки.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: Вихователь знайомить дітей з змістом гри, потім на столі розкладає картинки і пропонує дітям допомогти пану Гарбузові відшукати його родичів. Дітям нагадують, що вони повинні промовляти слова голосно та чітко (пропонувалися такі картинки: картопля, редиска, цибуля, морква, часник, соняшник, помідор, огірок, буряк, квасоля, петрушка, кабачок, горіх, диня).

Завдання для діагностики мотиваційного компонента

«Зайве слово».

МЕТА: з'ясувати вміння дітей розрізнити на слух шиплячі звуки.

МАТЕРІАЛ: чарівна хустина.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: Вихователь пропонує дітям гру: я буду називати кілька разів одне й теж саме слово, потрібно уважно слухати, бо серед них є зайве слово, дуже схоже на те, що нам потрібне, якщо ви почули зайві слова, одразу змахнете цією хусткою (демонструє, як це треба робити) і назовете те слово, яке я промовила помилково.

Давайте спробуємо. Слухайте: шафа, шафа, шафа, жаба, шафа; душ, душ, душ, вуж, душ; ніж, ніж, ніж, ніж, піч, ніж; шашка, шашка, чашка, шашка; душ, душ, куш, душ; ніж, ніж, ніж, кіш, ніж.

«Будь уважним».

МЕТА: виявити вміння дітей розрізнити на слух шиплячі–свистячі приголосні звуки; ритмом, темпом, силою голосу.

МАТЕРІАЛ: дзвіночок.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ: Вихователь «Я буду показувати вам картинку і називати, що на ній зображено, а ви, якщо почуєте звуки [ш], [з], [ч] – дзвоните в дзвіночок. Зрозуміло? Тоді давай пограємо!» Пропонуються

такі картинки: миска, шишка, салат, шпагат, сова, лоша, парус, аркуш, шабля, земля, газета, машина, гарбуз, леміш, цукор, човен, пальчик, блюдце, калач, гребінець.

Додаток Б.

Дидактичні ігри і вправи на розвиток звуко- та слововимови.

Тема: «У гостях у Язичка»

Дидактична гра «Де живе Язичок?»

Мета: вивчити назви органів артикуляційного апарату (рот, губи, зуби, язик, кінчик язика, піднебіння), основні рухи язика, ознайомити дітей з функціями зубів, спинки язика, розвивати мовленнєвий апарат, мовленнєве дихання, темп мовлення.

Хід гри: Діти, скажіть, де живе наш Язичок?

- Як називається будиночок в якому він живе?
- Як називаються дверцята, які закривають будинок? (Губи).
- А як зветься дверці, за якими живе будинок? (Зуби).
- А стеля у будиночку? (Піднебіння).

Основна частина

Розповідь вихователя. (казка про Язичка).

- Язичок спить. Закрийте ротик та подивіться один на одного. Прокинувся Язичок, захотів піти на прогулятися. Яка погода на вуличці? Висунув Язичок свій кінчик і хоче розвідати, яка погода. Зробимо так усі. Надворі сонечко, тепленько, можна йти на вуличку. Вийшов Язичок– гріє спинку. (Дітки показують свої язички.). Подув сильний вітер. Язичок злякався, згорнувся і став вузесенький. Зробіть так. Потім зовсім сховався, ліг спати. Прокинувся і гайда робити зарядку: піднявся на верхні зубки (показує), спустився на нижні (діти виконують вправу), спочатку повільно (2-3 рази), потім став стрибати швиденько до самої стелі.

Ігрова вправа за змістом прочитаної казки «Про Язичка».

Вихователь: дітки, а тепер давайте самостійно повторимо, як робить наш Язичок. Пострибав, пострибав, кінчиком погладив стелю (показує, діти повторюють), вийшов на вулицю і сів на ганочок (широкий кінчик язика лежить на нижній губі). Сумно сидіти одному. Подивився Язичок праворуч, ліворуч, чи не гуляє хто на вуличці. Почав бігати навколо будиночка та шукати друзів. (Робить колові рухи). Знайшов, зрадів, застрибав, зацмокав від радощів. (Спинка язика торкається піднебіння). Нагулявся Язичок і пішов додому. Зачинив усі дверці. Дверці складаються з двох половинок: верхня і нижня губа, верхні і нижні зуби.

Діти, про що ми сьогодні говорили?

- Як називається будиночок Язичка?
- Що ще допомагає нам вимовляти різні звуки?
- А де живе Голосок?
- Діти, ви сьогодні були уважними, добре працювали на занятті. На цьому заняття закінчено. До побачення!

Тема: «На гостинах у героїв казок» (фронтальне).

Дидактична гра: «Завітаєм на гостини».

Мета: Виховувати інтонаційну виразність мовлення.

Хід гри: Вихователь розповідає складену ним казку:

«Жили-були собі дід та баба. І мали вони двох доньок, одна була завжди весела, а інша завжди сумна. Коли доньки виконували роботу постійно промовляли такі слова (вихователь віняє інтонацію то сумну то на радісну) – я донечка красунечка маю довгу косу всім чим можу поможу. Діти дайте ж відгадаємо яка з доньок промовила ці слова. Вихователь просить дітей відгадати як прозвучали слова радісно чи сумно.

Ігрова вправа «Давай голосніше».

Вихователь: діти, а тепер самостійно повторимо слова та кожен раз з різною силою звуку.

- я донечка красунечка маю довгу косу всім чим можу поможу.(пошепки)

- я донечка красунечка маю довгу косу всім чим можу поможу. (середня сила голосу)

- я донечка красунечка маю довгу косу всім чим можу поможу.(голосно).

- Діти ви промови фразу три раз з різними інтонаціями, яка вам сподобалась найбільше.

Ігрова вправа «Біжить Зайчик...»

Біжить зайчик дорогою

Та й скаче,

Затуляється лапками

Та й плаче:

«Усі ж бо я городи обійшов.

Ніде ж бо я капусти не знайшов».

(Завдання *ігрової вправи* полягає у тому, що дитина промовляє забавлянку двічі, імітуючи відповідні дії. Потім пропонує дітям розіграти її.)

– Ось бачите, чому Зайчик-Плаксунчик так голосно плакав. Діти, давайте дізнаємося, чи допомогли дівчатка зайчику заспокоїтися. (Знову розповідає казку):

Занепокоїлася Всезнайко, що Плаксунчику так сумно і вирішили вони з Ясочкою-Незнайкою допомогти йому. Пішли дівчатка з Плаксунчиком шукати капустку. Довго ходили, раптом бачать: посеред лісової галявини стоїть чарівний палац, підійшли вони до нього. Щойно доторкнулися до дзвіночка, як-от двері самі й відчинилися. Зайшли дівчатка з Плаксунчиком до палацу й бачать: багато хлопчиків і кожний з них займається своєю справою. Помітив один хлопчик гостей і підійшов до них. Вседізнайка представила

Ясочку-Незнайку та Зайчика-Плаксунчика і попросила допомогти їм утішити зайчика. «Так, – сказав хлопчик, – йому допоможе мій брат. Познайомтеся, це Утішайко. Він знає дуже багато утішок, знає, як утішити маленьких діточок, тому ми і назвали його Утішайко. Він охоче поділиться з вами, щоб наступного разу ви змогли утішити свого Плаксунчика. Ось послухайте. Завдання проводиться у парах.

Зайчику-Плаксунчику, не плач, Спечу тобі калач, Медом помажу, усім покажу, А тобі дам!

(Промовляє завдання два-три рази.)

– Давайте, діти, і ми вивчимо цю утішку. (Діти заучують текст утішки)

Наприкінці заняття вихователь запитує у дітей, якою забавлянкою чи утішкою вони будуть забавляти та утішати своїх маленьких друзів? (Діти розповідають.) Надалі ці твори вивчають з дітьми на групових та індивідуальних заняттях.

Тема: «Пригоди у лісі».

Форма проведення: групова.

Мета: ознайомити дітей із фольклорними жанрами: скоромовкою, лічилкою, стимулювати промовляння їх; удосконалювати звукову культуру мовлення.

Матеріал: скоромовка «Лис у лісі заховався», лічилка «Йшла зозуля мимо саду».

Словник: скоромовка, лічилка.

Хід заняття: вихователь: «Діти, сьогодні я розповім вам про пригоду, яка сталася з казковими героями: Ясочкою-Незнайкою та Вседізнайкою».

Вирішили якось дівчатка піти до своїх знайомих друзів. Ідуть вони лісом і чують: хтось сперечається. Підійшли ближче і впізнали Зайчика-Плаксунчика і хлопчика з чарівного палацу.

Вседізнайка підійшла, привіталася і запитала: «Хлопчику, як тебе звати?» «Мене звати Швидкомовко», – швидко відповів хлопчик. «А чому ви сперечаєтеся?» – запитала допитлива Вседізнайка. Швидкомовко відповів, що він і Плаксунчик знають цікаві скоромовки, але не можуть вирішити, хто перший почне їх говорити. Раптом збоку тріснула гілка. Всі злякано подивились у той бік. «Хто це може бути?» – запитала допитлива Вседізнайка. Чекати довелося недовго: із-за дерева вийшов ще один хлопчик з чарівного палацу. «Доброго дня! Мене звати Лічилко. Ворона-каркарона принесла мені звістку, що мій найменший брат і Зайчик-Плаксунчик сперечаються. Я вам зможу допомогти. Я знаю багато лічилок, ось чому мене і назвали Лічилком. За допомогою лічилок можна визначити, хто перший почне гру або прочитає віршик. Послухайте:

Йшла зозуля мимо саду,

Наступила на розсаду.

І сказала: ку-ку-мак,

Вибирай один кулак!

(Лічилку промовляє тричі.)

Завдання ігрової вправи: вихователь пропонує дітям вивчити лічилку.

(Діти заучують текст.)

«Ось ми і визначили, хто перший розкаже скоромовку. Починай, Швидкомовко». Швидкомовко поміркував і промовив таку скоромовку: Лис у лісі заховався, лис лиса схопив. «Дівчатка, чи знаєте ви, чому її називають скоромовкою?» – запитав Лічилко. «Ні», – разом відповіли дівчатка. «Вона зветься так тому, що її потрібно промовляти дуже швидко, ось так» (показує як). Коли дівчатка поверталися додому, вони були радісні, бо вивчили напам'ять скоромовку.

Вихователь пропонує дітям також вивчити нову скоромовку. (Діти заучують її.)

При заучуванні таких скоромовок дітей поділяють на дві групи. Вони по черзі промовляють слова. Наприклад:

Перша група:

Де, вороно-каркароно, ти була?

Що, вороно-каркароно, принесла?

Друга група:

Покружляла, покружляла я вгорі.

Горобців порозганяла у дворі.

Стріла півня – розбишаку-пісняра,

І чкурнула, дременула із двора.

Окремі скоромовки під час заучування можна інсценувати для кращого запам'ятовування тексту. У такий спосіб можна заучувати скоромовки з книжки Л. Пшеничної «Жадібний Євгенко». Обирається Євгенко, слова від автора промовляє вихователь (потім діти). Дитині дають горіхи і пропонують розділити; три горіхи собі, один – товаришу, а ще купка лежить осторонь. Євгенко горіхи роздає і промовляє:

– Оце – моє, оце – твоє. А це чие? –

– Це теж моє! Дивлюсь, горіхів не стає...

Вихователь (або діти):

А у вас такий Євгенко є,

Що так горіхи роздає?

Дидактична гра: «Загубилось зайчення».

Мета: удосконалювати звукову культуру мовлення, розвиток мовного слуху.

Обладнання: картинка із зображенням лісу, дві іграшки (заєць і зайченя).

Хід гри: Вихователь показує картинку із зображенням лісу та розповідає історію про маленьке зайчення, яке загубилося. Зайченятко ходить блукає по лісі і кличе : «Мамо!». Вихователь звертає увагу дітей на те, що коли зайченя

далеко від нас, його голос чути тихо- тихо, а коли близько – голосніше. Дітки давай подумаємо зайчена знаходиться близько чи далеко (промовляючи за ширмою) «мама» то голосно, то тихо. В кінці гри ведмедик знаходить маму та дякує дітка за допомогу.

Ігрова вправа: « Нумо разом».

Вихователь: дітки давайте разом повторимо з вами останні склади.

Сміх на вулиці луна - на-на-на, на-на-на.

Сонце світить на дворі – рі-рі-рі, рі-рі-рі.

Нумо гайда всі мерші – ші- ші-ші, ші-ші-ші.

Тема: «Знайомство зі словами»

Дидактична гра «Що це?»

Мета: формування правильної артикуляції звуків, знаомлення з словами навколо.

Обладнання: м'яч, машина.

Хід гри: Діти, назвіть голосно, що це? (м'яч, машина) Читання коротеньких віршів-загадок:

Біла свинка

Рожева спинка,

У неї поросятко

Аж цілий... (десяток)

- Діти, назвіть словами те, що ви бачите навколо себе (Діти називають іграшки (лялька, меблі, посуд, книжка, машина, човен, літак), їх призначення).

Отже, все, що ми бачимо, ми можемо назвати – це слова. Слова поєднуються в речення.

Тема: «Виховання правильного вимови звуку [й]».

Дидактична гра « Ай та ой».

Мета: Закріплювати навички правильно вимовляти і розрізняти звук [й].

Відпрацьовувати вміння утримувати артикуляції звуку [й]:

Матеріал: Картинки: папуга, вулик, сайка, майка, лійка, зайчик, йод,

Незнайко. Дзеркала на кожну дитину.

Хід гри. Вихователь вносить великого ведмедя. «Діти, який великий ведмідь - ой, ой, ой!» (Діти повторюють). «Які у ведмедя брудні лапи - ай, ай, ай!» (Діти повторюють). Який другий звук в словах: ай, ой? (Який однаковий звук у словах: ай, ой?) Вимовити звук й, подивившись у дзеркало. Що роблять губи, зуби, язик, коли ми вимовляємо звук [й]? Як виходить повітря, коли вимовляємо звук ї? Є голосок в шийці, коли ми вимовляємо звук [й]?

Тема: «Виховання правильної вимови звуку [л]»

Мета: Закріпити навички правильно вимовляти і розрізняти звук [л]. Стежити за правильним положенням органів артикуляції:

Матеріал: Картинка індика дзеркала на кожну дитину.

Хід гри: Казка «Веселого язичка».

Одного разу Язичок сидів вдома. Відкрив він свій будиночок і став дивитися в двір. На дворі важливо гуляв великий індик, а Вова його дратував. Він махав перед індіком червоним прапорцем. Раптом індик надувся і сердито заклекотів: «бл-бл-бл» (вихователь показує дії індика: надуваючи щоки, швидко робить відповідні рухи з включенням голосу), Вова злякався індика і втік.

Спробуйте разом зі мною так зробити.

Артикуляція звуку.

«Я теж спробую заспівати пісеньку індика» - сказав Язичок. Він надув щоки, забігав взад-вперед і заклекотить, як індик: «бл-бл-бл».

Потім Язичок перестав бігати, надув щоки, міцно притиснув широкий хвостик до верхньої дверці і дзвінко заспівав: «л-л-л». Ця пісенька схожа на пісеньку індика, сказав Язичок, Така пісенька чується в мові людей, Вона звучить твердо.

Заспіваємо разом «л-л-л» і подивимося в дзеркало, що роблять губи. Зуби, язичок, коли ми вимовляємо звук л. Як проходить повітря, коли вимовляємо звук л? Є в шийці голосок, коли вимовляємо звук [л]? Закріплення вимови звука [л] в іграх «Пароплав» і «Літак летить».

Звук [л] буває: приголосний, дзвінкий. Чому звук л приголосний? (Тому що повітря не проходить вільно, зустрічає перешкоду язичок). Чому звук л дзвінкий? (тому що в шийці є голосок).

Дидактична гра «Піймай звук».

Мета: удосконалювати звукову культуру мовлення, розвиток мовного слуху, знайомити з звуком [л].

Хід гри: Грюкнути в долоні на звук л. Виділення звуку [л] серед звуків. Р, н, л, р, л, л, й і т. д.

Дидактична гра «Що я бачив?»

Мета: удосконалювати звукову культуру мовлення, розвиток мовного слуху, знайомити з звуком [л]. Виховувати уважність, спостережливість.

Хід гри: На числову драбинку вихователь ставить 4-5 картинок (лампа, ластівка, конвалія, дзига). Викликаний дитина дивиться і каже в якому порядку стоять картинки, повертається обличчям до дітей і каже: «Я бачив лампу, ластівку, конвалія, дзигу. Діти перевіряють, чи правильно він назвав. Потім педагог викликає іншої дитини і змінює порядок картинок. Можна поступово замінювати одні картинки іншими.

Тема: «Виховання правильної вимови звука [ж]»

Дидактична гра «Вслід за звуком [ж]»

Мета: Закріпити правильну вимову звук [ж] в складах, словах. Відпрацювати правильне положення органів артикуляції для правильної вимови звуку [ж].

Матеріал: Дзеркала на кожну дитину. Картинки: жаба, жакет, жасмин, піжама, ежата, ведмежа, жук, ожина, дощ, жолудь, лижі, ножі, одяг.

Хід гри: Вихователь читає слова, а діти повинні плеснути у долоні, почувши звук [ж] лижі, їжаки, ведмежата, одяг, піжама, жук, сиджу

Ігрова вправа «Вулик».

Форма проведення: групова.

Діти - бджоли дзижчать спочатку голосно, а потім затихають, вимовляти звук ж перед дзеркалом.

Артикуляція звуку. Що роблять губи, зуби, язик, коли вимовляємо звук ж?

Як проходить повітряний струмінь? (Повітря не проходить вільно, зустрічає перешкоду - зуби, язик) - означає приголосний звук.

Дзвінкий чи глухий цей звук? (Дзвінкий тому, що в шийці працює моторчик).

І цей звук завжди твердий.

Який звук ж? (приголосний, дзвінкий, твердий).

Тема: «Виховання правильної вимови звуку [ч]»

Дидактична гра «Потяг».

Мета: Закріпити правильну вимову звука [ч] в складах, словах, у фразі.

Стежити за правильним положенням органів артикуляції: якщо у дитини звук ч не виходить, треба при описаному вище положення органів артикуляції говорити разом тш, все прискорюючи темп, поки не вийде хороший звук [ч].

Хід гри: Діти сідають у вагони (на стільці, поставлені один за одним).

Вибирається машиніст, який сідає на перший стілець. Він дає сигнал відходу поїзда: «У-у-у...». Поїзд поїхав. Діти, роблячи рухи руками, вимовляють «ч-ч-

ч...». За сигналом вихователя «зупинка» поїзд зупиняється і діти замовкають. Потім вибирається новий машиніст і гра продовжується.

Дидактична гра «Піймай звук».

Мета: Закріпити правильну вимову звука [ч] в складах, словах, у фразі

Хід гри: Вихователь читає слова, а діти повинні плеснути у долоні, почувши звук [ч]: ситець, чаша, гречка, піч, ніч, бузок, тепер, щeka, черв'як, терпіти, мрія, просити, прощати, диво.

Дидактична гра «Чудова скринька».

Цей сундучок не простий, чудовий, тому що в ньому багато лежить цікавого.

Кожен може дізнатися, що в ній лежить, тільки треба сказати такі слова:

«скринька, скринька, відкрий свій бік. Діти по черзі виймають зі скриньки картинки і називають їх.

Тему: «Виховання правильної вимови звука [щ]»

Дидактична гра «Хто наглядач?»

Мета: Закріплення правильної вимови звуку ізольовано, в складах, словах, у фразі. Стежити за правильним положенням органів артикуляції:

Матеріал: Дзеркала на кожну дитину.

Хід гри: Артикуляція: запропонувати дітям вимовити звук [щ] і подивитися в дзеркало. Що роблять губи, зуби, язик, коли вимовляємо звук [щ]? Як проходить повітря, коли вимовляємо звук [щ]? Є голосок у шийці? Який звук [щ] (приголосний або голосний)? Звук [щ] приголосний тому, що повітря не проходить вільно, зустрічає перешкоду зуби і язик. Чому звук [щ] приголосний? Звук [щ] дзвінкий чи глухий? Звук [щ] глухий тому, що в шийці немає голоска.

Дидактична гра «Розвідники».

Мета: Закріплення правильної вимови звуку ізольовано, в складах, словах, фразі. Стежити за правильним положенням органів артикуляції.

Хід гри: Вихователь ховає картинки: щітку, тріску, цуценя, ящик, кліщі в різних місцях кімнати. Для пошуків виділяють групу «Розвідників», кожен повинен принести знайдений предмет і назвати його. Коли розвідник принесе предмет і назве предмет, можна повторити з дітьми назва предмета хором. А потім попросити повторити тим дітям, яким треба закріпити цей звук у мові.

Ігрова вправа «Чого не стало?» На дошці вивішуються по чотири картинки зі звуком [щ]. З'являється гном і прибирає картинку. Діти закривають очі. Дитина повинна назвати прибрану картинку і назвати, де знаходиться цей звук у цьому слові.

Підсумок заняття. Який звук ми вчилися сьогодні правильно вимовляти?

Назви слова, в яких звук [щ] на початку, в середині, в кінці слова

Тема: «Виховання вимови звуку [р]».

Дидактична гра «Мотоцикліст».

Мета: Закріпити навички правильно вимовляти і розрізняти звук [р]. Стежити за правильним положенням органів артикуляції. Розвивати пам'ять, увагу, мислення, фонематичний слух.

Хід гри: Діти сідають на мотоцикли (на стільці, поставлені один за одним).

Діти, роблячи рухи руками, вимовляють «р-р-р...». За сигналом вихователя «зупинка» і діти замовкають. Потім і гра продовжується

Загадка:

Це що за звір тайговий

Опівнічний любить морок.

І, як всі на світі кішки

Ненавидить злих собак! (Тигр).

Як гарчить тигр?

Артикуляція звуку [р].

Казка про Язичка. Язичок сидів у своєму будиночку. Йому захотілося навчитися співати пісеньку мотора літака. Він посміхнувся, показав всі зубки, широко відкрив будиночок, включив голос швидко підкинув хвостик до верхньої дверці і пустив холодний вітерець. Язичок запік «р-р-р» і відчув, що у нього затремтів хвостик (показ). Язичок підставив папірець і знову заспівав «р-р-р». Папірець відхилилася (показ), язичок підставив пухирець і знову заспівав: «р-р-р». Вітерець в бульбашці загудів (показ). Язичок зрадів і сказав: «Ось я і навчився співати пісеньку мотора літака. Адже це найважча пісенька».

Що роблять губи, зуби, язик, коли вимовляємо звук р? Як проходить повітря, коли вимовляємо звук [р]? Є голосок? Який це звук? (Приголосний, дзвінкий, твердий). Чому звук р приголосний? Чому цей звук дзвінкий?

Дидактична гра «Телеграф».

Мета: Закріпити навички правильно вимовляти і розрізняти звук [р]. Стежити за правильним положенням органів артикуляції.

Хід гри: (повторити складове таблицю).

Ра-ро-ру, бра-бро-бру,

Ро-ру-ри, бро-бру-бра,

Фізхвилинка. Народна гра: «Ворони».

Ось під зеленою ялинкою

Весело скачуть ворони

Кар-кар (голосно)

Цілий день вони кричали

Спати хлопцям не давали,

Кар-кар-кар (голосно)

Лише до ночі замовкають

І всі разом засипають

Кар-кар-кар (тихо).

Згадайте слова зі звуком [р] з фізхвилинки.

Робота із вправою на артикуляцію звука [р]

Промовляти за вихователем:

Ра-ра-ра - висока гора.

Ро-Ро-ро-нове перо.

Ру-ру-ру - коза гризе кору.

Ри-ри-ри - летять комарі.

Ар-ар-ар - летить комар.

Ор - ор - ор - у Роми сокира.

Ур-ур-ур - не ганяй курей.

Орка-орка-орка - крута гірка.

Гра-гра-гра - хороша гра.

Підсумок заняття.

1. Який звук ми сьогодні навчилися правильно вимовляти?
2. Що ви дізналися про звук [р]?

Додаток В**Чистомовки.**

Би-би-би ростуть боби.

Ба-ба-ба в лісі пагорба.

Бе-бе-бе плаття голубе.

Ві-ві-ві квіти чудові.

Ва-ва-ва вівця кучерява.

Ве-ве-ве в лісі вовк живе.

Ги-ги-ги хочемо уваги.

Ди-ди-ди весело завжди.

Да-да-да гратися гайда.

Жу-жу-жу іграшки вожу.

Жі-жі-жі їдуть вантажі.

Зу-зу-зу їду на базу.
Зі-зі-зі квіти в вазі.
Йй-йй-йй вмлтив рій.
Йй-йй-йй як червоний стій.
Ка-ка-ка в небі зірка.
Ке-ке-ке дерево високе.
Ла-ла-ла іграшку взяла.
Лі-лі-лі черевички білі.
Ма-ма-ма ой прийшла зима.
Мі-мі-мі несуч квіти мамі.
Ра-ра-ра недостатє до дерева.
Ри-ри-ри любимо ігри.
Ру-ру-ру ой боюся вітру.
Ці-ці-ці руки в боці.
Ця-ця-ця ой немає місяця.
Ча-ча-ча прийшла передача.
Че-че-че намисто блискуче.
Ша-ша-ша малеча хороша.
Ше-ше-ше дівчинка листа пише.
Ші-ші-ші будем здоровіші.
Ща-ща-ща поличка вища.
Щі-щі-щі подуть дощі.
Ще-ще-ще піднімаюсь вище.